

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italianistika

Bakalářská práce

Agáta Ebrová

Pomocná slovesa v současné italštině a němčině

Auxiliary Verbs in Present-Day Italian and German

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Zora Obstová, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Zoře Obstové, Ph.D. za odborné vedení této práce, za její vstřícný přístup a za cenné rady, které mi při psaní poskytla.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 3. května 2019

.....

podpis studenta

Klíčová slova (česky):

pomocné sloveso - italština - němčina - složené časy - volba pomocného slovesa

Klíčová slova (anglicky):

auxiliary verb - Italian - German - compound tenses - auxiliary split

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá pomocnými slovesy v současné italštině a němčině. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První kapitola teoretické části přináší definici pomocného slovesa a dále se zabývá pomocnými slovesy a jejich volbou v různých jazycích. Druhá kapitola pojednává o pomocných slovesech a jejich užití v italštině, zvláště se pak věnuje volbě pomocného slovesa. Třetí kapitola se zabývá pomocnými slovesy v němčině. Také zde je pozornost věnována především volbě pomocného slovesa. Čtvrtá kapitola přináší porovnání pomocných sloves a jejich užití v obou jazycích. V praktické části, kterou tvoří pátá kapitola, jsou analyzovány výsledky korpusové rešerše zaměřené na vybraná slovesa, u nichž dochází k volbě pomocného slovesa. K získání dat pro praktickou část byly použity korpusy *Araneum Italicum Maius* a *Araneum Germanicum Maius*.

Abstract

This bachelor thesis deals with auxiliary verbs in contemporary Italian and German languages. It is divided into two parts, the theoretical and practical one. The first chapter of the theoretical part discusses the definition of auxiliary verbs and inquires into the auxiliaries and their choice in various languages. The second chapter treats the auxiliary verbs and their use in Italian, the emphasis is put on the choice of auxiliary verbs. The third chapter focuses on auxiliaries in German. The attention is again aimed especially to the choice of the auxiliary verbs. The fourth chapter brings a comparison between the auxiliaries and their use in both languages. In the practical part there is an analysis of corpus research focused on chosen verbs with auxiliary split. The source of the data for the practical part are the *Araneum Italicum Maius* and *Araneum Germanicum Maius* corpora.

OBSAH

ÚVOD	8
1 Pomocné sloveso obecně	9
1.1 Pomocná slovesa v různých jazycích	9
2 Pomocná slovesa v italštině	14
2.1 Přehled užití pomocných sloves v italštině.....	14
2.1.1 Užití v jednotlivých složených časech indikativu.....	14
2.1.2 Užití v konjunktivu	16
2.1.3 Užití v nefinitních tvarech.....	16
2.2 Volba pomocného slovesa v italštině	17
2.2.1 Slovesa tranzitivní a zvratná.....	17
2.2.2 Slovesa intransitivní	18
2.2.3 Slovesa neosobní.....	25
2.2.4 Slovesa pojící se s infinitivem	26
2.2.5 Slovesa pojící se s avere i s essere.....	28
2.3 Pomocná slovesa pasiva	30
2.4 Postavení pomocných sloves ve větě.....	32
2.5 Slovesa polopomocná a slovesa modální	32
3 Pomocná slovesa v němčině	36
3.1 Přehled užití pomocných sloves v němčině.....	37
3.1.1 Užití ve složených časech indikativu.....	37
3.1.2 Užití v pasivu	39
3.1.3 Užití v konjunktivu	41
3.1.4 Užití v nefinitních tvarech.....	41
3.1.5 Užití v modálních konstrukcích	43
3.2 Volba pomocného slovesa v němčině.....	44
3.2.1 Slovesa pojící se s haben	44
3.2.2 Slovesa pojící se se sein.....	46
3.2.3 Slovesa pojící se s haben i se sein	47
3.2.4 Inakuzativita v němčině	48
3.3 Další typy komplexních predikátů.....	49
3.3.1 Komplexní predikáty s modálními slovesy.....	49
3.3.2 Komplexní predikáty se slovesy brauchen, wissen a lassen	49
4 Srovnání užití pomocných sloves v italštině a němčině	50

4.1	Volba pomocného slovesa v italštině a němčině	50
5	Korpusová rešerše.....	53
5.1	Charakteristika použitých korpusů	53
5.2	Postup vyhledávání a výsledky.....	54
5.2.1	<i>Atmosférická slovesa v italštině.....</i>	<i>54</i>
5.2.2	<i>Modální slovesa v italštině</i>	<i>59</i>
5.2.3	<i>Slovesa pohybu v němčině</i>	<i>63</i>
	ZÁVĚR.....	68
	RESUMÉ.....	69
	BIBLIOGRAFIE.....	71

ÚVOD

Tato bakalářská práce se bude věnovat pomocným slovesům v současné italštině a němčině. Cílem teoretické části práce je systematizovat poznatky o pomocných slovesech a jejich užívání v těchto jazycích a následně přinést jejich srovnání. Praktická část si klade za cíl ověřit tyto poznatky u vybraných jevů pomocí vyhledávání v jazykovém korpusu.

V úvodní kapitole teoretické části se pokusíme definovat pomocné sloveso a jeho funkce v různých jazycích. Následně se budeme věnovat volbě pomocného slovesa v jazycích, které ji umožňují.

Druhá kapitola se bude věnovat systému pomocných sloves v italštině. Nabídne přehled užití pomocných sloves *avere* a *essere* v jednotlivých složených tvarech a dále se zaměří na volbu pomocného slovesa. Důraz bude kladen především na volbu pomocného slovesa u sloves intransitivních. V této kapitole bude dále pojednáno o pomocných slovesech pasiva a okrajově se dotkneme také komplexních predikátů s modálními slovesy a slovesy polopomocnými.

Třetí kapitola bude věnována pomocným slovesům v němčině. Nejprve uvedeme přehled jejich užití ve složených tvarech a dále se budeme zabývat volbou pomocných sloves v těchto tvarech. Okrajově pojednáme i o dalších typech komplexních predikátů.

Ve čtvrté kapitole porovnáme na základě předchozích poznatků systém pomocných sloves v italštině a v němčině. Kromě obecného srovnání uvedeme také rozdíly a shody ve volbě pomocného slovesa v těchto jazycích.

Pátá kapitola bude představovat praktickou část této práce. Provedeme v ní analýzu výsledků korpusové rešerše vybraných jevů souvisejících s volbou pomocného slovesa v italštině a němčině.

1 Pomocné sloveso obecně

Pomocná slovesa jsou slovesa více či méně sémanticky vyprázdněná, která fungují především jako nositelé gramatické informace. Ačkoliv některá pomocná slovesa mohou být užita také jako slovesa plnovýznamová (např. anglické *have*), ve funkci pomocného slovesa svůj lexikální význam ztrácejí a jejich primárním úkolem je nést gramatickou informaci (obvykle vyjadřují čas, aspekt, způsob, slovesný rod a v některých jazycích i negaci či valenci). Lexikální význam pak složenému slovesnému tvaru s pomocným slovesem dodává sloveso plnovýznamové.¹

Pomocná slovesa jsou výsledkem procesu gramatikalizace, tedy procesu, při němž jazyková jednotka ztrácí svůj lexikální význam a získává určitou gramatickou funkci. Jak ale upozorňuje Anderson, tento proces je postupný, a je tedy velmi obtížné určit, která slovesa jsou ještě významová a která už pomocná.² Tento fakt vede k různému pojetí pomocných sloves jednotlivých lingvistů. Někteří řadí mezi pomocná slovesa například i slovesa modální, jiní řadí podobná slovesa mezi tzv. *semi-auxiliaries* (slovesa polopomocná). Je tedy logické, že i definice pomocných sloves se v pojetí jednotlivých lingvistů do značné míry liší.³

1.1 Pomocná slovesa v různých jazycích

Pomocná slovesa slouží v jazycích obvykle k vyjádření času, vidu, způsobu, valence a slovesného rodu verbální fráze, k níž náleží. Existují nicméně i jazyky, které pomocnými slovesy nedisponují a k vyjádření těchto kategorií využívají morfologické či prozodické prostředky.⁴ Pomocná slovesa jsou v různých jazycích často ekvivalenty sloves *být*, *mít* a případně také *stát se* (srov. anglické *be* a *have*, německé *sein*, *haben*, *werden* atd.).⁵

¹ Velupillai, Viveka. *An Introduction to Linguistic Typology*, Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2012, s. 146.

² Anderson, Gregory D. S. *Auxiliary Verb Constructions*, New York: Oxford University Press, 2006, s. 5.

³ srov. Heine, Bernd. *Auxiliaries. Cognitive Forces and Grammaticalization*, Oxford: Oxford University Press, 1993, s. 20-22.

⁴ Velupillai, V., cit. d., s. 146.

⁵ Čermák, František. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, 2011, s. 203.

V jazycích může docházet k tomu, že určitá kategorie je částečně vyjádřena konstrukcí s pomocným slovesem a částečně za pomoci jiných prostředků. Příkladem může být kategorie času v angličtině, kde se minulý čas tvoří morfologicky (*walk - walked*), zatímco budoucí čas vzniká spojením pomocného slovesa s infinitivem (*walk - will walk*).⁶

Nejrozšířenější funkcí konstrukcí s pomocnými slovesy napříč jazyky je podle Andersona vyjádření kategorií času, aspektu (včetně Aktionsartu) a způsobu.⁷ Co se týče mluvnické kategorie času, konstrukce s pomocnými slovesy „*are by far the most common source for tense morphology cross-linguistically*“.⁸

Počet pomocných sloves se v různých jazycích liší stejně jako počet konstrukcí, které jsou jejich pomocí tvořeny. Podle Andersona má nejsložitější a nejrozmanitější systém pomocných sloves mezi euroasijskými jazyky baskičtina.⁹

Volba pomocného slovesa v různých jazycích

V některých jazycích k volbě pomocného slovesa nedochází. Například v současné angličtině se předpřítomný čas tvoří z pomocného slovesa a minulého participia významového slovesa, přičemž jediným možným pomocným slovesem je v této konstrukci sloveso *have*.¹⁰ V jiných jazycích existují ale dvě pomocná slovesa, mezi kterými je při tvoření složeného minulého času nutno volit. Z germánských jazyků dochází k volbě pomocného slovesa v holandštině, němčině, dánštině, norštině, islandštině a fríštině. Mezi románské jazyky s volbou pomocného slovesa (tzv. auxiliary split) patří spisovná italština a francouzština. K volbě pomocného slovesa dochází i v některých neindoevropských jazycích, příkladem může být baskičtina.¹¹

Volbou pomocného slovesa v konstrukcích s intransitivním slovesem v románských a germánských jazycích se zabývá Antonella Sorace ve svém článku *Gradients in Auxiliary Selection with Intransitive Verbs*. Pojednává v něm

⁶ Velupillai, V., cit. d., s. 146.

⁷ Anderson, G., cit. d., s. 30.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s. 28.

¹⁰ Ackema, P., Sorace, A. *Auxiliary selection*. In M. Everaert & H. van Riemsdijk (Eds.), *The Wiley Blackwell companion to syntax* (2nd ed). Hoboken: Wiley-Blackwell, 2017, s. 1.

¹¹ Tamtéž, s. 2-4.

o pomocných slovesech, která jsou ekvivalentem ke slovesům *be* a *have*, tedy *být* a *mít*. Antonella Sorace zmiňuje, že některá slovesa volí napříč těmito jazyky stejné pomocné sloveso, zatímco jiná volí v různých jazycích či varietách různá pomocná slovesa. Dále upozorňuje na to, že některá slovesa v rámci jednoho jazyka volí kategoricky buď jedno, nebo druhé pomocné sloveso, zatímco jiná slovesa se mohou pojit s oběma slovesy.¹²

To, která slovesa volí spíše pomocné sloveso *být* a která spíše *mít*, shrnuje Antonella Sorace ve svém konceptu nazvaném *Auxiliary Selection Hierarchy* (1).¹³

- (1) Type of verb:
Change of location	selects BE (least variation)
Change of state	
Continuation of a pre-existing state	
Existence of state	
Uncontrolled process	
Controlled process (motional)	
Controlled process (non-motional)	selects HAVE (least variation)

Slovesa pohybu, která vyjadřují změnu místa (change of location verbs), mají nejvyšší míru dynamičnosti a telicity. Tato slovesa jsou velmi stabilní ve volbě pomocného slovesa, volí sloveso *být* napříč jazyky (2) - (4). Důležitou vlastností těchto sloves je, že pomocné sloveso *být* volí bez ohledu na aspektuální rysy a roli podmětu. Tedy i v případě, kdy je predikát atelický (5), nebo když podmětem není agens (6).¹⁴

(2) *Maria è venuta alla festa.* (italština)

Maria přišla na oslavu.

(3) *Marie est arrivée en retard.* (francouzština)

Marie přišla pozdě.

(4) *Der Zug ist spät angekommen.* (němčina)

Vlak přijel pozdě.

(5) *Sono arrivati ospiti per ore e ore.* (italština)

Hosté přicházeli hodiny a hodiny.

(6) *Il bicchiere è caduto dal tavolo.* (italština)

Sklenička spadla ze stolu.

¹² Sorace, Antonella. *Gradients in Auxiliary Selection with Intransitive Verbs*, In: *Language* Vol. 76, No.4, 2000, s. 859, 860.

¹³ Tamtéž, s. 863.

¹⁴ Tamtéž, s. 863, 864.

Slovesa změny stavu (change of state verbs) se také obvykle pojí se slovesem *být*, ale oproti slovesům pohybu je zde již větší variace jak napříč jazyky, tak v rámci jednotlivých jazyků. Do této skupiny spadají slovesa jako *objevit se*, *zmizet*, *narodit se* nebo *zemřít*. Rodilí mluvčí v konstrukcích s těmito slovesy dávají přednost pomocnému slovesu *být*, ale u některých sloves nevyklučují ani spojení s pomocným slovesem *mít*.¹⁵

Slovesa vyjadřující stav (existence of state verbs) či pokračování již existujícího stavu (continuation of a pre-existing state verbs) jsou slovesa statická, míra státnosti se u nich ale liší. Slovesa vyjadřující pokračování již existujícího stavu (např. *zůstat*, *trvat*, *přetrvat*) mají ve své sémantice stále určitý komponent změny, respektive komponent negace změny (např. *remaining* implikuje *not leaving*). V italštině se tato slovesa obvykle pojí s pomocným slovesem *být*, ačkoliv užití slovesa *mít* není výjimkou. Ve francouzštině naopak slovesa trvání stavu volí většinou pomocné sloveso *mít* a v němčině i v holandštině je volba pomocného slovesa u těchto sloves rozkolísaná. Jediné sloveso, které volí napříč zmíněnými jazyky vždy stejné pomocné sloveso, je sloveso *zůstat*, které se pojí s *být*. Slovesa vyjadřující stav už nenesou žádný sémantický komponent změny. V italštině opět tato slovesa upřednostňují pomocné sloveso *být*, ve francouzštině *mít* a v němčině a holandštině opět užití obou sloves kolísá.¹⁶

Kategorie sloves vyjadřujících nekontrolované procesy (uncontrolled processes) je, co se týče volby pomocného slovesa, napříč jazyky nejvariabilnější. Patří sem slovesa jako *kašlat*, *zvonit* či *pršet* a velkou roli zde hraje agentivita; je-li podmětem agens, pojí se tato slovesa spíše s pomocným slovesem *mít*, v opačném případě volí spíše *být*. Slovesa vyjadřující zvuk se ve francouzštině, holandštině i němčině obvykle pojí s *mít*, v italštině je ale volba pomocného slovesa mnohem variabilnější, což platí i pro slovesa atmosférická.¹⁷

Slovesa vyjadřující kontrolovaný proces pohybu (controlled motional processes), jako například *plavat* či *běhat*, volí v italštině, holandštině i francouzštině obvykle pomocné sloveso *mít*. Naopak v němčině je běžné jejich užití s *být*.¹⁸

¹⁵ Tamtéž, s. 864-867.

¹⁶ Tamtéž, s. 867-870.

¹⁷ Tamtéž, s. 877, 878.

¹⁸ Tamtéž, s. 875-877.

Slovesa vyjadřující kontrolovaný nepohybový proces (controlled non-motional processes) jsou ze všech sloves vyjadřujících proces ve výběru pomocného slovesa nejstabilnější. Do této kategorie spadají slovesa, jejichž podmětem je obvykle agens (např. *pracovat*, *hrát* či *mluvit*). Tato slovesa jsou napříč jazyky užívána s pomocným slovesem *mít* (7) - (9).¹⁹

(7) *I colleghi hanno chiacchierato tutto il pomeriggio.* (italština)

Kolegové si povídali celé odpoledne.

(8) *Les policiers ont travaillé toute la nuit.* (francouzština)

Policisté pracovali celou noc.

(9) *Kurt hat den ganzen Sonntag gearbeitet.* (němčina)

Kurt pracoval celou neděli.

¹⁹ Tamtéž, s. 874.

2 Pomocná slovesa v italštině

V italštině slouží pomocná slovesa k tvoření složených časů a pasiva. Za základní pomocná slovesa jsou považována slovesa *avere* a *essere*, jejichž pomocí tvoříme složené časy, minulý infinitiv a složené gerundium. Pasivum tvoříme pomocí sloves *essere*, *venire* a *andare*.

Pokud stojí slovesa *avere* a *essere* ve větě samostatně a nejsou součástí složených forem, fungují jako slovesa plnovýznamová. V takovém případě nesou následující věcný význam: *avere* - „mít, vlastnit“ (1), *essere* - „být“ (2).²⁰

(1) *Abbiamo pochi soldi.*

(2) *Penso dunque sono.*

Sloveso *essere* navíc může fungovat jako sloveso sponové a tvořit spolu se substantivem (3) nebo adjektivem (4) přísudek jmenný se sponou.²¹

(3) *L'Italia è una Repubblica democratica.*

(4) *Non è facile.*

Ve složených formách ztrácejí slovesa *avere* a *essere* svůj lexikální význam a jsou pouze nositeli gramatických kategorií osoby, čísla a způsobu. Každé z těchto pomocných sloves může tvořit složené formy jen s určitým okruhem významových sloves.²² Volbě pomocného slovesa se budeme blíže věnovat v kapitole 2.2.

2.1 Přehled užití pomocných sloves v italštině

2.1.1 Užití v jednotlivých složených časech indikativu

V současné italštině existují čtyři složené časy, které se tvoří pomocí sloves *avere* či *essere*. Jedná se o *passato prossimo*, *trapassato prossimo*, *trapassato remoto* a *futuro anteriore*.

Passato prossimo (složené perfektum)

Passato prossimo (složené perfektum) je minulý čas, který se tvoří z tvarů přítomného času pomocného slovesa *avere* (1) nebo *essere* (2) a přičestí minulého slovesa významového.

²⁰ Hamplová, Sylva. Mluvnice italštiny. Praha: Leda, 2004, s. 160.

²¹ Tamtéž, s. 305.

²² Tamtéž, s. 161, 162.

(1) *Marta ha letto un libro interessante.*

(2) *Marta è andata a Roma.*

Podle Hamplové je *passato prossimo* minulý čas, kterým se vyjadřují děje uskutečněné nedávno, nebo v časovém období, které ještě trvá, a děje, jejichž následky trvají do přítomnosti, popřípadě jejichž následky jsou subjektivně pocíťovány jako aktuální.²³

V současné italštině se ale projevuje tendence užívat *passato prossimo* i v jiných případech. V neformálním mluveném jazyce například *passato prossimo* často nahrazuje *futuro anteriore* (3).²⁴

(3) *Appena abbiamo finito (= avremo finito) la scuola, andiamo tutti in vacanza.*

Trapassato prossimo (předminulý čas)

Předminulý čas se v italštině tvoří z tvarů imperfekta pomocného slovesa *avere* nebo *essere* a přičestí minulého slovesa významového (4). *Trapassato prossimo* zachycuje děj, který proběhl před jiným dějem minulým.²⁵

(4) *Ieri non siamo andati a teatro perché non avevamo trovato i biglietti.*

Trapassato remoto (předminulý čas závislý)

Předminulý čas závislý se tvoří z tvarů *passata remota* pomocného slovesa *avere* nebo *essere* a přičestí minulého slovesa významového (5). Tento čas vyjadřuje stejně jako *trapassato prossimo* předčasnost k jinému ději minulému, jedná se ale o čas užívaný v dnešní době jen velmi zřídka, který je navíc vázaný výhradně na psanou formu jazyka.²⁶

(5) *Appena ebbe telefonato al capo, si sentì più tranquillo.*

Futuro anteriore (předbudoucí čas)

Předbudoucí čas se v italském jazyce tvoří z budoucího času příslušného pomocného slovesa a přičestí minulého slovesa významového. Tento čas vyjadřuje

²³ Tamtéž, s. 178, 179.

²⁴ *Passato prossimo, indicativo.* In: *La grammatica italiana* (2012), dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/indicativo-passato-prossimo_%28La-grammatica-italiana%29/

²⁵ Hamplová, S., cit. d., s. 192.

²⁶ Tamtéž, s. 193.

děj, který skončí před jiným dějem budoucím (5) nebo nejistý či pravděpodobný děj v minulosti (6).²⁷

(6) *Dopo che **avrò finito** il corso della lingua italiana, andrò in Italia.*

Až dokončím kurz italského jazyka, pojedu do Itálie.

(7) ***Saranno andati** a piedi.*

Asi šli pěšky.

2.1.2 Užití v konjunktivu

V italštině rozlišujeme čtyři typy konjunktivu, a to konjunktiv přítomný (congiuntivo presente), minulý (congiuntivo passato), konjunktiv imperfekta (congiuntivo dell'imperfetto) a konjunktiv trapassata (congiuntivo del trapassato). Konjunktiv přítomný a konjunktiv imperfekta mají tvary jednoduché, zatímco tvary konjunktivu minulého a konjunktivu trapassata jsou složené a tvoří se pomocí sloves *avere* a *essere*.²⁸

Congiuntivo passato (konjunktiv minulý)

Konjunktiv minulý se tvoří z tvarů přítomného konjunktivu pomocného slovesa *avere* nebo *essere* a příčestí minulého významového slovesa (1).

(1) *Credo che Riccardo non **abbia capito** a che ora raggiungerci.*

Congiuntivo trapassato (konjunktiv trapassata)

Konjunktiv trapassata tvoříme v italštině z tvarů konjunktivu imperfekta příslušného pomocného slovesa a příčestí minulého významového slovesa (2).

(2) *Pensavo che tua sorella **fosse già andata** a vivere da sola.*

2.1.3 Užití v nefinitních tvarech

Pomocná slovesa slouží v italštině i k tvorbě některých nefinitních tvarů, konkrétně tvarů minulého infinitivu (infinito passato) a minulého gerundia (gerundio passato).

²⁷ Tamtéž, s. 199.

²⁸ Congiuntivo. In: *La grammatica italiana* (2012), dostupné z http://www.treccani.it/enciclopedia/congiuntivo_%28La-grammatica-italiana%29/

Infinito passato (minulý infinitiv)

Infinitiv minulý (též složený) se skládá z infinitivu slovesa pomocného a minulého participia slovesa významového (1).

(1) *avere amato, essere partito*

Gerundio passato (minulé gerundium)

Minulé (též složené) gerundium se v italštině tvoří z gerundia příslušného pomocného slovesa a minulého přičestí významového slovesa (2). Pokud je pomocným slovesem *essere*, dochází ke shodě participia s podmětem v rodě a čísle (3).²⁹

(2) *avendo parlato*

(3) *essendo partito / partita / partiti / partite*

2.2 Volba pomocného slovesa v italštině

Volba pomocného slovesa se v italštině liší v aktivu a v pasivu. V této podkapitole se budeme zabývat pomocnými slovesy aktiva. O pomocných slovesech pasiva pojednává kapitola 2.3.

Pomocnými slovesy aktiva jsou slovesa *avere* a *essere*. Volba mezi nimi je v některých případech jasná (slovesa tranzitivní a zvrtná), zatímco v jiných případech poměrně problematická (slovesa intransitivní, neosobní a slovesa pojící se s infinitivem). Většina sloves se v italštině pojí buď s jedním, nebo s druhým pomocným slovesem, ale existují i slovesa, která se mohou pojit jak s *avere*, tak s *essere*.

2.2.1 Slovesa tranzitivní a zvrtná

U sloves tranzitivních je jediným možným pomocným slovesem v aktivu sloveso *avere* (1).³⁰

(1) *ho amato*

Další skupinou sloves, u kterých je volba pomocného slovesa jasná, jsou slovesa zvrtná. U těch se v současné italštině používá sloveso *essere* (2), ačkoliv

²⁹ Hamplová, S., cit. d., s. 245.

³⁰ Cimaglia, Riccardo. Verbi, ausiliari. In: *Enciclopedia dell'Italiano* (2010), dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-ausiliari_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-ausiliari_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

v minulosti, především ve starém literárním jazyce, nebylo užití pomocného slovesa *avere* výjimkou (3).³¹

(2) *mi sono lavato*

(3) *la donna che tanto pietosa s'hae mostrata* (Dante)

2.2.2 Slovesa intransitivní

Podle tradičních gramatik se volba pomocného slovesa u sloves intransitivních řídí podle příslušnosti významového slovesa do některé ze sémantických skupin. Například Hamplová uvádí, že pomocné sloveso *avere* se pojí se slovesy vyjadřujícími pohyb bez určitého cíle (1) a se slovesy označujícími hlasy zvířat (2), zatímco sloveso *essere* se pojí se slovesy označujícími stav (3), změnu stavu (4), nebo se slovesy pohybu, většinou směřujícího k nějakému cíli (5).³² Dále upozorňuje na to, že některá slovesa pohybu se mohou pojit s *essere*, nebo s *avere* podle toho, zda vyjadřují směr nebo cíl pohybu (6), nebo jeho trvání (7).³³

(1) *ballare, nuotare, passeggiare, sciare, ...*

(2) *abbaiare, belare, miagolare,...*

(3) *essere, esistere, rimanere, stare,...*

(4) *arrossire, dimagrire, impazzire, invecchiare,...*

(5) *andare, cadere, fuggire, tornare,...*

(6) *I bambini sono corsi a casa.*

(7) *I bambini hanno corso tutto il pomeriggio.*

Podle Serianniho neexistuje žádné pravidlo pro volbu pomocného slovesa u sloves intransitivních.³⁴ Cimaglia zmiňuje, že „*come suggerisce Leone (1970:24) si possono fare alcune generalizzazioni, che sono però solo linee di tendenza.*“³⁵ Obecně se dá říct, že *avere* se používá u sloves, která mají aktivní podmět, tedy agens. *Essere* se naopak používá u sloves označujících stav podmětu. To ovšem neplatí vždy, jak si můžeme všimnout na příkladech (8) a (9).³⁶

³¹ Serianni, Luca. *Grammatica italiana*. Torino: UTET, 1989, s. 331.

³² Hamplová, S., cit. d., s. 162, 163.

³³ Tamtéž, s. 165.

³⁴ Serianni, L., cit. d., s. 332.

³⁵ Cimaglia, R., cit.d.

³⁶ Tamtéž.

(8) *è tornato*

(9) *l'autista ha sbandato*

Kromě sémantické role podmětu nám při výběru pomocného slovesa může pomoci i to, zda participium intransitivního slovesa může být užito atributivně. Pokud je atributivní užití možné (10), použijeme *essere*. Pokud by bylo atributivní užití agramatické (11), použijeme *avere*.³⁷

(10) *ieri è accaduta una disgrazia / la disgrazia accaduta ieri*

(11) *Marco ha viaggiato molto / * Marco è viaggiato molto*

Ani jedno z uvedených pravidel nicméně nevysvětluje volbu pomocného slovesa u všech významových sloves, která v italštině jsou. Proto, jak píše Cimaglia, se někteří lingvisté (např. Salvi a Vanelli) rozhodli vycházet z klasifikace intransitivních sloves, která přistupuje k problému z druhé strany (tedy od pomocného slovesa). Tato klasifikace dělí intransitivní slovesa do dvou skupin podle toho, zda je jejich pomocným slovesem *avere* (slovesa inergativní), nebo *essere* (slovesa inakuzativní).³⁸

Slovesa inergativní a inakuzativní

Mezi slovesa inergativní patří například slovesa *lavorare*, *camminare*, *ridere* nebo *dormire*. Podmět těchto sloves má podobné syntaktické vlastnosti jako podmět sloves tranzitivních. Naproti tomu podmět sloves inakuzativních, která se pojí se slovesem *essere* a tvoří tak druhou skupinu, má podobné syntaktické vlastnosti jako předmět tranzitivních sloves. Příkladem mohou být slovesa *arrivare*, *cadere*, *scoppiare* či *sparire*. Podmět sloves inergativních obvykle jedná úmyslně a z pohledu sémantických rolí se tedy jedná o agens. Naopak slovesa inakuzativní označují děje, ke kterým dochází bez úmyslu podmětu. Jejich podmětem je tedy obvykle patiens.³⁹

Příslušnost určitého slovesa do skupiny inakuzativních nebo inergativních sloves můžeme kromě volby pomocného slovesa ověřit na základě následujících testů:⁴⁰

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Jezek, Elisabetta. Inaccusativi, verbi. *Enciclopedia dell'Italiano* (2010), dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-inaccusativi_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-inaccusativi_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

⁴⁰ srov. Tamtéž.

- test pomocí dělivého *ne*
- užití participia absolutního
- atributivní užití participia
- postpozice podmětu

Test pomocí dělivého *ne*

Podmět sloves inakuzativních, je-li užit s kvantifikátorem, může být pronominalizován pomocí dělivého *ne* (12), zatímco podmět sloves inergativních nikoliv (13). Zde je patrná výše zmíněná podobnost mezi podmětem sloves inakuzativních a předmětem sloves tranzitivních. Pronominalizace pomocí *ne* je totiž typická právě pro předmět tranzitivních sloves (14).

(12) *arrivano molte lettere* → *di lettere, ne arrivano molte*

(13) *molti bambini dormono* → **di bambini, ne dormono molti*

(14) *abbiamo visto molti film* → *di film, ne abbiamo visti molti*

Užití participia absolutního

Minulé participium inakuzativních sloves se může vyskytnout v absolutních konstrukcích (15), což v případě sloves inergativních možné není (16). I tento fakt poukazuje na podobnost mezi podmětem sloves inakuzativních a předmětem sloves tranzitivních, pro které je toto užití typické, jak ukazuje příklad (17).

(15) *arrivato Luca,...*

(16) **dormito il bambino,...*

(17) *preparata la cena,...*

Atributivní užití participia

Zatímco minulé participium sloves inakuzativních může být užitó atributivně (18), minulé participium sloves inergativních ne (19). Atributivní užití minulého participia je opět typické pro slovesa tranzitivní (20).

(18) *il treno arrivato (poco fa)*

(19) **il bambino dormito (qui)*

(20) *il quadro rubato (recentemente)*

Postpozice podmětu

Kromě výše zmíněných vlastností inakuzativních sloves je zde ještě postverbální postavení podmětu v nepříznačových konstrukcích, které je pro inakuzativní slovesa obvyklé (21), zatímco pro slovesa inergativní nikoliv (22). U některých inakuzativních sloves dokonce preverbální postavení podmětu působí zcela nepřirozeně (23). Tento fakt je podle některých lingvistů dalším důkazem pro tvrzení, že podmět inakuzativních sloves je podmětem v povrchové, ale předmětem v hloubkové struktuře jazyka.⁴¹

(21) *sono arrivati i libri / sono partiti tutti / è morto il bisnonno*

(22) * *hanno dormito i bambini*

(23) ? *la luce è mancata*

Auxiliary Selection Hierarchy

Rozdělení intranzitivních sloves na inergativní a inakuzativní nicméně nepostihuje případy, v nichž dochází k alternaci pomocných sloves, jako například u slovesa *correre*, kdy jeho telická varianta vyžaduje *essere* (24), zatímco varianta atelická vyžaduje *avere* (25). Stejně tak nepostihuje případy, kde dochází ve výběru pomocného slovesa ke kolísání.

(24) *Sono corso in stazione.*

Běžel jsem na nádraží.

(25) *Ho corso tutto il giorno.*

Běhal jsem celý den.

Naopak lexikálně založená klasifikace sloves od Antonelly Sorace, tzv. *Auxiliary Selection Hierarchy* (ASH), které jsme se věnovali již v kapitole 1.1, zahrnuje i taková slovesa, u nichž dochází ve výběru pomocného slovesa k variaci. Mezi slovesy vyjadřujícími změnu stavu, která se pojí výhradně s pomocným slovesem *essere*, a slovesy kontrolovaného nepohybového procesu, která vyžadují výhradně *avere*, je v hierarchii několik dalších kategorií sloves, u kterých může volba pomocného slovesa do větší či menší míry variovat. Hončová nabízí upravenou tabulku ASH pro italštinu, která přehledně znázorňuje rozmístění italských sloves na této stupnici.

⁴¹ Tamtéž.

CAMBIO DI LUOGO	venire, arrivare, cadere	ESSERE (oscillazione minima) <i>inaccusative core verbs</i> ↓ <i>inergative core verbs</i> (oscillazione minima) AVERE
CAMBIO DI STATO	salire, marcire, nascere	
CONTINUAZIONE DI UNO STATO PRE-ESISTENTE	rimanere, durare, stare	
ESISTENZA DI UNO STATO	esistere, bastare, sembrare	
PROCESSO NON CONTROLLATO	tremare, tossire, inorridire	
PROCESSO CONTROLLATO (DI MOTO)	correre, nuotare, atterrare	
PROCESSO CONTROLLATO (NON DI MOTO)	lavorare, parlare, funzionare	

Tab.1 - *Auxiliary Selection Hierarchy* pro italštinu⁴²

Slovesa vyjadřující změnu místa

Slovesa která vyjadřují změnu místa (change of location verbs), se pojí výhradně se slovesem *essere* (26), a to i v případě, kdy je predikát atelický (27), nebo když podmětem není agens (28).⁴³

(26) *Maria è venuta alla festa.*

Maria přišla na oslavu.

(27) *Sono arrivati ospiti per ore e ore.*

Hosté přicházeli hodiny a hodiny.

(28) *Il bicchiere è caduto dal tavolo.*

Sklenička spadla ze stolu.

Slovesa vyjadřující změnu stavu

Většina sloves změny stavu v italštině volí jako pomocné sloveso *essere*, ale rodilí mluvčí kategoricky nevyklučují ani užití *avere* (29), (30). Některá slovesa této skupiny jsou ve výběru pomocného slovesa variabilní (31).⁴⁴

(29) *La temperatura è salita / ?*ha salito improvvisamente.*

Teplota najednou vzrostla.

(30) *Le mele sono marcite / ?hanno marcito al sole.*

Jablka na slunci hnila.

(31) *La pianta è fiorita / ha fiorito due volte quest'anno.*

Květina letos kvetla dvakrát.

⁴² Hončová, Markéta, *La scelta del verbo ausiliare nei dialetti di Corropoli e Nereto*, rigorózní práce, Ústav románských studií, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2012, s. 124.

⁴³ Sorace, A., cit. d., s. 863, 864.

⁴⁴ Tamtéž, s. 864, 865.

Slovesa vyjadřující trvání již existujícího stavu

Tato slovesa v italštině obvykle volí pomocné sloveso *essere*, ale alternace s *avere* nejsou neobvyklé, ačkoliv některé z nich jsou považovány za nestandardní (32). Je-li podmětem agens, je užití pomocného slovesa *avere* přijatelnější (33).⁴⁵

(32) *La guerra è durata / ?ha durato a lungo.*

Válka trvala dlouho.

(33) *Il presidente è durato / ha durato in carica due anni.*

Prezident zůstal ve funkci dva roky.

Slovesa vyjadřující stav

Statická slovesa se v italštině pojí obvykle s pomocným slovesem *essere*, rodilí mluvčí si však touto volbou často nejsou jistí (34), (35).

(34) *I dinosauri sono esistiti / ??hanno esistito 65 milioni di anni fa.*

Dinosauři existovali před 65 miliony lety.

(35) *La farina non è bastata / ??ha bastato per fare la torta.*

Mouka nestačila na upečení dortu.

Slovesa vyjadřující nekontrolované procesy

Slovesa označující zvuky, jako *suonare*, *squillare*, *rimbombare*, *ticchettare*, jsou v italštině, co se týče volby pomocného slovesa, velice variabilní (36), (37). Slovesa označující tělesné reakce jako *tossire*, *sudare* či *vomitare*, jejichž podmětem je většinou člověk, upřednostňují sloveso *avere* (38).⁴⁶ Antonella Sorace do této skupiny řadí i slovesa atmosférická, o kterých píšeme níže.

(36) *Il telefono ha / è squillato.*

Telefon zazvonil.

(37) *Il tuono ha / è rimbombato.*

Hrom zaduněl.

(38) *Mario ha / * è tossito.*

Mario zakašlal.

⁴⁵ Tamtéž, s. 867, 868.

⁴⁶ Tamtéž, s. 877, 878.

Slovesa vyjadřující kontrolované procesy pohybu

Slovesa této skupiny se obvykle pojí s pomocným slovesem *avere*. Zatímco v jiných jazycích (např. v dánštině) je pro slovesa pohybu typická alternace pomocných sloves v závislosti na telicitě, v italštině existuje jen několik málo sloves, která připouštějí spojení s oběma pomocnými slovesy. Příkladem může být sloveso *correre*, jak ukazují věty v (39) a (40). Naopak sloveso *nuotare* se pojí se slovesem *avere* bez ohledu na telicitu (41), (42).⁴⁷

(39) *Maria ha corso / è corsa velocemente.*

Maria běžela rychle.

(40) *Maria è corsa / *ha corso in farmacia.*

Maria běžela do lékárny.

(41) *Paola ha nuotato / *è nuotata con perfetto stile.*

Paola plavala výborným stylem.

(42) *Paola ha nuotato / *è nuotata a riva.*

Paola plavala ke břehu.

Slovesa pohybu jsou v italštině ovlivněna agentivitou podmětu. Je-li jejich podmět neagentivní, jako například v idiomatickém užití, pojí se s pomocným slovesem *essere* (43). Kromě toho hraje roli i to, zda podmět jedná záměrně (44), či nikoliv (45).⁴⁸

(43) *È corsa / ?ha corso voce che Maria si sposa.*

Kolovaly řeči, že Maria se bude vdávat.

(44) *Il pilota ha / ?è atterrato sulla pista di emergenza.*

Pilot přistál na nouzovou přistávací dráhu.

(45) *L'aereo è / ?ha atterrato sulla pista di emergenza.*

Letadlo přistálo na nouzovou přistávací dráhu.

Slovesa vyjadřující kontrolované nepohybové procesy

Slovesa této skupiny se pojí výhradně s pomocným slovesem *essere* (46), a to i tehdy, je-li jejich podmět neagentivní (47). Vliv na výběr pomocného slovesa nemá ani telicita (48).⁴⁹

⁴⁷ Tamtéž, s. 875, 876.

⁴⁸ Tamtéž, s. 876.

⁴⁹ Tamtéž, s. 874.

(46) *I colleghi hanno chiacchierato tutto il pomeriggio.*

Kolegové si povídali celé odpoledne.

(47) *Il cibo inviato dall'ONU ha funzionato / ?è funzionato come palliativo.*

Jídlo zaslané OSN sloužilo pouze jako provizorní řešení.

(48) *I poliziotti hano lavorato fino all'alba.*

Policisté pracovali až do svítání.

2.2.3 Slovesa neosobní

Neosobní slovesa se v italštině obvykle pojí s pomocným slovesem *essere*, jak ukazují příklady (1) a (2).⁵⁰

(1) *Mi è sembrato di sentire un rumore.*

(2) *Non è accaduto nulla che t'importi.*

V případě sloves atmosférických, jako jsou například *piovere*, *nevicare*, *lampeggiare* či *gelare*, ale volba pomocného slovesa kolísá.⁵¹ Tradičně norma předepisovala užití slovesa *avere* pro zdůraznění trvání děje (3) a *essere* pro zdůraznění výsledku děje a ve všech ostatních případech (4).⁵² Podle Serianniho si ale v současnosti pomocná slovesa *avere* a *essere* plně konkurují, a to na všech úrovních jazyka (5), (6).⁵³ Antonella Sorace ale upozorňuje, že k volné variaci pomocných sloves u sloves atmosférických nedochází ve všech kontextech. Podle ní "*weather verbs must take essere when the telic endpoint of the event is overtly expressed as a change of location, for example in the form of directional phrase*"⁵⁴, srov. příklad (7).

(3) *Ieri ha nevicato per tre ore.*

(4) *È nevicato un po' stanotte.*

(5) *Aveva nevicato tutta la mattina.*

(6) *La mattina era piovuto.*

⁵⁰ Serianni, L., cit. d., s. 333.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Lorenzetti, Luca. Atmosferici, verbi. In: *La grammatica italiana* (2012), dostupné z [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-atmosferici_\(La-grammatica-italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-atmosferici_(La-grammatica-italiana)/)

⁵³ Serianni, L., cit. d., s. 333.

⁵⁴ Sorace, A., cit. d., s. 878.

(7) *Mi è piovuto sulla testa. *Mi ha piovuto sulla testa.*

Pokud jsou atmosférická slovesa užitá metaforicky s gramatickým podmětem, obvykle se používají s *avere*, až na slovesa *piovere* a *nevicare*, která se užívají s *essere*.⁵⁵

2.2.4 Slovesa pojící se s infinitivem

Co se týče modálních sloves a dalších sloves pojících se s infinitivem, tradiční gramatiky uvádějí, že volba pomocného slovesa ve složených formách závisí na slovese v infinitivu; pomocné sloveso celé konstrukce má být stejné jako pomocné sloveso slovesa v infinitivu.⁵⁶

Také Serianni píše, že "*l'ausiliare di un verbo che rega un infinito (verbo servile o fraseologico) tende ad essere quello del verbo retto*"⁵⁷ - srov. příklady (1) a (2). Dále ale zmiňuje, že v dnešním jazyce je možné použít sloveso *avere* i v případě, že sloveso v infinitivu je intransitivní (3).⁵⁸

(1) *ho letto - ho dovuto leggere*

(2) *sono uscito - sono dovuto uscire*

(3) *sono uscito - ho dovuto uscire*

Cortelazzo na základě výsledků korpusové rešerše dokonce konstatuje, že častějším pomocným slovesem konstrukcí, v nichž se modální sloveso pojí s infinitivem inakuzativního slovesa, je v současné literární italštině sloveso *avere*. Ze všech tří modálních sloves má podle něj největší predispozici pro volbu slovesa *avere* jako pomocného slovesa v těchto konstrukcích sloveso *volere*. Dále poukazuje na to, že se volba pomocného slovesa v těchto konstrukcích liší v různých částech Itálie; toskáňští autoři volí *avere* jako pomocné sloveso méně často než autoři z jiných částí Itálie. Naopak při zkoumání mluveného jazyka dospěl Cortelazzo k závěru, že častějším pomocným slovesem konstrukcí s modálním slovesem a infinitivem inakuzativního slovesa je *essere*. Zde ale upozorňuje na to, že korpus mluveného

⁵⁵ Serianni, L., cit. d., s. 333.

⁵⁶ Cortelazzo, Michele A., *Evoluzione della lingua e staticità della norma nell'italiano contemporaneo: gli ausiliari nei costrutti con verbi modali*, *Linguistica*, 49. 1, 2009, s. 95.

⁵⁷ Serianni, L., cit. d., s. 333.

⁵⁸ Tamtéž.

jazyka, který použil, je příliš malý na to, aby z něj byly vyvozovány nějaké relevantní závěry.⁵⁹

Někteří lingvisté považují náhradu pomocného slovesa *essere* slovesem *avere* v modálních konstrukcích s inakuzativním slovesem za inovaci současné italšiny, za proces posledních desetiletí. Cortelazzo ale upozorňuje, že k rozšiřování funkce slovesa *avere* docházelo již mnohem dříve. Podle něj ve 13. a 14. století sice prokazatelně převažovalo pomocné sloveso *essere*, ale již ve stoletích následujících bylo užití *avere* čím dál častější a tato tendence pokračovala i v 18. století, kdy například Goldoni ve svých dílech nikdy nepoužívá *essere*.⁶⁰

Moderní studie přicházejí s vysvětlením, proč je v konstrukcích s modálními slovesy volba mezi *avere* a *essere* vůbec možná. Podle nich se totiž nejedná o jednu konstrukci se dvěma možnými realizacemi, ale o konstrukce dvě. První z nich se skládá z modálního slovesa a vedlejší věty předmětné (*Io voglio mangiare una pastasciutta*) a je analogií k větě (*Io voglio una pastasciutta*). Druhá je tvořena verbálním komplexem modálního slovesa s infinitivem. Stejná věta by tedy byla interpretována jako komplexní predikát (*voglio mangiare*) a přímý předmět (*una pastasciutta*). Rozdíl mezi oběma konstrukcemi barevně znázorňují příklady (4) a (5).⁶¹ Tato teorie vysvětluje také dvojí možné postavení nepřízvučných zájmen u sloves reflexivních ve spojení s modálními slovesy; pokud se modální sloveso pojí s infinitivem zvrátého slovesa, může zvráté zájmeno stát buď v pozici proklitické, nebo v pozici enklitické. Od postavení zájmena se potom odvíjí i volba pomocného slovesa. Je-li zájmeno v pozici proklitické, pomocným slovesem konstrukce je *essere* (6), stojí-li zájmeno v pozici enklitické, pomocným slovesem konstrukce je *avere* (7).⁶²

(4) *Io voglio mangiare una pastasciutta.*

(5) *Io voglio mangiare una pastasciutta.*

(6) *Mi sono dovuto accorgere.*

(7) *Ho dovuto accorgermi.*

⁵⁹ Cortelazzo, M. A., cit. d., s. 103, 104.

⁶⁰ Tamtéž, s. 96.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Cimaglia, R., cit. d.

Stojí-li modální slovesa ve větě samostatně, pojí se s pomocným slovesem *avere* (8) - (10).⁶³

(8) *Abbiamo dovuto.*

(9) *Avremmo voluto.*

(10) *Non abbiamo potuto.*

2.2.5 Slovesa pojící se s *avere* i s *essere*

Běžně se italská slovesa pojí buď s jedním, nebo s druhým pomocným slovesem. Existuje však řada sloves, u kterých je možné užít jak *avere*, tak *essere*. Kromě sloves atmosférických, modálních a některých sloves pohybu, o kterých jsme psali výše, sem patří ještě dvě další skupiny sloves. První skupinu tvoří tzv. slovesa ergativní, která mohou být užita tranzitivně i intransitivně a v závislosti na tomto užití se pojí buď s pomocným slovesem *avere*, nebo *essere*. Druhou skupinou jsou slovesa, u nichž se význam mění podle zvoleného pomocného slovesa.

Slovesa ergativní

V italštině existuje poměrně velké množství sloves, která mají tranzitivní i intransitivní variantu. V případě, že se sloveso pojí s přímým předmětem, je tranzitivní a časuje se tedy s pomocným slovesem *avere*. Pokud je užito intransitivně, tedy bez předmětu přímého, bude jeho pomocným slovesem *essere*. U obou variant sloves

se liší také sémantická role podmětu, podmětem tranzitivní varianty je obvykle agens, zatímco podmětem intransitivní varianty je většinou patiens. Do skupiny ergativních sloves patří např. slovesa *aumentare*, *cambiare*, *cominciare*, *seguire*, *suonare* a mnoho dalších. Následující příklady znázorňují tranzitivní (1), (3), (5), (7), (9) a intransitivní (2), (4), (6), (8), (10) užití vybraných sloves.⁶⁴

aumentare

(1) *I commercianti hanno aumentato i prezzi.*

Obchodníci zvedli ceny.

(2) *Ultimamente i prezzi sono aumentati.*

V poslední době ceny vzrostly.

⁶³ Hamplová S., cit. d., s. 162.

⁶⁴ srov. Tamtéž, s. 164, 165.

cambiare

- (3) *Ho cambiato idea.*
Rozmyslela jsem si to.
- (4) *Il tempo è cambiato.*
Počasí se změnilo.

cominciare

- (5) *Ho cominciato gli studi l'anno scorso.*
Loni jsem začal studovat.
- (6) *La riunione è già cominciata.*
Schůze již začala.

seguire

- (7) *Ha seguito i suoi compagni di classe.*
Sledoval své spolužáky.
- (8) *È seguito un animato dibattito.*
Následovala živá diskuse.

suonare

- (9) *Hanno suonato il campanello.*
Zvonili na zvonek.
- (10) *È appena suonato mezzogiorno.*
Právě odbilo poledne.

Slovesa měnící význam podle užitého pomocného slovesa

Některá slovesa v italštině mění svůj význam podle toho, s jakým pomocným slovesem jsou užitá. Oproti předchozí skupině sloves zde nejde o rozdíl mezi tranzitivním a intranzitivním užitím. Hamplová do této skupiny řadí slovesa *convenire*, *durare*, *mancare* a *procedere*. Následující příklady znázorňují významový rozdíl mezi jejich užitím s *avere* (11), (13), (15), (17) a s *essere* (12), (14), (16), (18).⁶⁵

convenire

- (11) *Hanno convenuto sull'opportunità di questo provvedimento.*
Shodli se na účelnosti tohoto opatření.

⁶⁵ srov. Tamtéž, s. 165, 166.

(12) *I partecipanti sono convenuti da varie città.*

Účastníci se sešli z různých měst.

durare

(13) *Questi fiori hanno durato molto.*

Tyto květy vydržely dlouho.

(14) *L'armistizio è durato poco.*

Příměří trvalo krátce.

mancare

(15) *Ha mancato di coraggio.*

Neměl odvahy.

(16) *È mancata la firma sul documento.*

Na dokladu chyběl podpis.

procedere

(17) *Ha proceduto nei suoi studi. / Hanno proceduto onestamente.*

Pokračoval ve studiích. / Jednali čestně.

(18) *La ricostruzione è proceduta male. / Tutto ciò è proceduto dalla sua ritrosia.*

Rekonstrukce špatně probíhala. / To všechno pocházelo z jeho neochoty.

2.3 Pomocná slovesa pasiva

V italštině slouží k tvorbě pasiva pomocná slovesa *essere*, *venire* a *andare*, která nejsou vždy volně zaměnitelná.⁶⁶

Essere

Pomocné sloveso *essere* můžeme v pasivu použít ve všech slovesných časech a způsobech kromě indikativu trapassata remota. Na rozdíl od sloves *venire* a *andare* je pomocné sloveso *essere* prostým signálem pasivity a nenese s sebou žádnou přidanou sémantickou hodnotu.⁶⁷ Pasivní konstrukce se slovesem *essere* nicméně může působit dvojznačně, jak uvádí Cimaglia: „*Ad. es., alla frase la finestra è aperta*

⁶⁶ Renzi, Lorenzo et al. *Grande grammatica italiana di consultazione*. Vol. 1., La frase: I sintagmi nominale e preposizionale. 3. ed. Bologna: Mulino, 1991, s. 87.

⁶⁷ Renzi et al., cit. d., s. 87.

possono essere date due interpretazioni: una passiva (aprono la finestra), una stativa (la finestra si trova in uno stato di apertura).“⁶⁸ Jedině další doplnění, jako například příslovečné určení času nebo způsobu, mohou jasně rozlišit, zda se jedná o pasivum (1) nebo verbonominální konstrukci (2).⁶⁹

(1) *la finestra è aperta velocemente*

(2) *la finestra è aperta da due ore*

Venire

Sloveso *venire* může být na rozdíl od slovesa *essere* použito pouze v jednoduchých slovesných časech. *Venire* zachycuje akci v jejím průběhu a dodává tak pasivní konstrukci dynamický charakter (3). Jak upozorňuje Hamplová, „*vzhledem k tomu, že sloveso venire dodává vazbě dynamický charakter oproti statickému charakteru vazeb s essere, používá se tohoto pasiva zejména v přítomném čase k zachycení probíhajícího děje (českým ekvivalentem je sloveso nedokonavé); význam vazeb s essere bývá interpretován spíše jako výsledek předchozího děje (jejich českým ekvivalentem je sloveso dokonavé).*“⁷⁰

(3) *la finestra viene aperta*

Andare

Pasivum s pomocným slovesem *andare* má dvě možné interpretace. Tou první je varianta pasiva s *essere*, která má ale přídavný rys podtrhující průběh děje (4). Druhá interpretace obsahuje sémantický rys povinnosti (5). Ani v jednom z těchto případů nemůže být vyjádřen původce děje.⁷¹

(4) *il fucile è andato distrutto*

(5) *il lavoro va fatto (= il lavoro deve essere fatto)*

⁶⁸ Cimaglia, R., cit. d.

⁶⁹ Renzi et al., cit. d., s. 88.

⁷⁰ Hamplová, S., cit. d., s. 217, 218.

⁷¹ Renzi et al., cit. d., s. 92.

2.4 Postavení pomocných sloves ve větě

Ve složených časech stojí pomocné sloveso zpravidla před participiem významového slovesa (1), někdy může být mezi pomocné sloveso a participium vloženo příslovce nebo spojka (2). V dialektech Sicílie, Sardinie a Salenta je běžným úkazem inverze pomocného slovesa a participia (3). K inverzi dále často dochází ve starém literárním jazyce a v jazyce básnickém (4).⁷²

- (1) *ho mangiato, siamo usciti*
- (2) *ho veramente mangiato, siamo dunque usciti*
- (3) *uscito è, capito mi hai?*
- (4) *ma poi che mangiato ebbe* (Boccaccio)

2.5 Slovesa polopomocná a slovesa modální

Slovesa polopomocná

Vedle sloves pomocných existuje v italském jazyce ještě skupina tzv. sloves polopomocných, v italštině nazývaných *verbi semi-ausiliari* nebo též *verbi fraseologici*, případně *verbi aspettuati*. Jedná se o slovesa tvořící opisné slovesné vazby, které v italštině slouží k vyjádření slovesného vidu (*aspetto verbale*), respektive povahy slovesného děje. Povahou slovesného děje se v moderních gramatikách rozumí délka trvání děje, jeho opakování, dále to, zda je děj zachycen ve svém počátku nebo konci, zda se jedná o děj uskutečněný nebo pouze zamýšlený atd. V mezinárodním kontextu bývá pro povahu slovesného děje užíván termín *Aktionsart*. Na rozdíl od češtiny a dalších slovanských jazyků, v nichž se různé odstíny povahy slovesného děje vyjadřují především pomocí předpon a přípon, se italština častěji uchyluje právě k opisným vazbám.⁷³

Hamplová dělí opisné vazby na vazby slovesné (*perifrasi verbali*) a vazby slovesně jmenné (*perifrasi verbonominali*).⁷⁴ My se zaměříme na slovesné vazby složené z polopomocného slovesa a nefinitního slovesného tvaru, tedy infinitivu, gerundia nebo participia. Polopomocným slovesem v těchto vazbách může být sloveso

⁷² Cimaglia, R., cit. d.

⁷³ Hamplová S., cit. d., s. 230, 231.

⁷⁴ Tamtéž, s. 231.

fázové (např. *cominciare, continuare, finire*) nebo sloveso významové (např. *stare, andare, venire*), které v této vazbě více či méně ztrácí svůj původní význam.⁷⁵

Slovesné vazby vyjadřující počáteční fázi děje

Pro vyjádření dějů, které ještě nenastaly, ale mohou nastat v bezprostřední budoucnosti, se používají vazby *stare per* (1) a *essere per* (2) s infinitivem.

(1) *Qualcosa di molto grave sta per succedere.*

(2) *Le poche migliaia che aveva a disposizione erano per finire.*

Počátek děje označují vazby *cominciare a* (3), *mettersi a* (4) a *prendere a* (5) spolu s infinitivem.⁷⁶ Serianni do této kategorie řadí ještě vazbu *darsi a* s infinitivem (6).⁷⁷

(3) *Cominciava a frequentare gli amici che non aveva visto da anni.*

(4) *Si mise a piangere in silenzio.*

(5) *Prese a nevicare verso Natale.*

(6) *Si dette a baciarlo e a fargli mille carezze.*

Slovesné vazby vyjadřující průběh děje

Prostě průběhový děj se vyjadřuje vazbou *stare* + gerundium. V závislosti na tom, zda se jedná o děj přítomný či minulý, je sloveso *stare* buď v přítomném čase (7), nebo ve tvaru imperfekta (8). Tato vazba se díky svému durativnímu (trvacímu) charakteru velmi často užívá tam, kde do probíhajícího děje zasáhne děj jiný (9).

(7) *Ci sto pensando da un pezzo.*

(8) *Suo marito stava morendo di tisi in un sanatorio in Svizzera.*

(9) *Mentre stavamo tornando a casa, abbiamo incontrato Marta.*

Vazba *stare a* + infinitiv vyjadřuje setrvání v určité činnosti (10). Svou průběhovostí se podobá vazbě *stare* + gerundium, nepostihuje však aktuálnost a může se užívat i v jiných časech než v přítomném a imperfektu.

(10) *Sono stato tutta la notte a studiare.*

⁷⁵ Jansen Hanne, Fraseologici, verbi. In: *Enciclopedia dell'italiano* (2010), dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-fraseologici_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-fraseologici_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

⁷⁶ Hamplová S., cit. d. s. 231, 232.

⁷⁷ Serianni, L., cit. d., s. 336.

Vazby vyjadřující postupně probíhající děj jsou tvořeny spojením sloves pohybu *andare* či *venire* s gerundiem, přičemž dochází k oslabení jejich věcného významu. Částečně je ale jejich význam zachován a dodává vazbám dynamický charakter. Gerundium bývá v těchto vazbách často odvozeno od sloves označujících změnu stavu a průběh děje bývá ještě explicitně zdůrazňován výrazy, jako jsou *sempre più*, *poco a poco*, *via via* a další. Vazba *andare* + gerundium (11) je v italštině častější než vazba *venire* + gerundium (12).⁷⁸

(11) *La vasta ferita andava migliorando.*

(12) *La piazza si veniva facendo via via più affollata.*

Slovesné vazby vyjadřující pokračující děj

K vyjádření děje, který pokračuje slouží mj. vazby *continuare a* (13), *seguire a* (14) a *insistere a* nebo *nel* (15) ve spojení s infinitivem.⁷⁹

(13) *L'amico non rispose e continuò a sussurrare.*

(14) *Fuori seguiva a piovere e il giardino profumava d'inverno.*

(15) *Insisteva a difendere la propria causa.*

Slovesné vazby vyjadřující koncovou fázi děje

Ukončení děje nebo přibližování se k jeho konci vyjadřuje nejčastěji vazba *finire di* + infinitiv (16).⁸⁰ Dalšími možnými vazbami s tímto významem jsou například vazby *cessare di*, *smettere di*, *interrompere di* + infinitiv.⁸¹

(16) *Dopo che ebbe finito di leggere ci fu silenzio.*

Slovesa modální

Do kategorie pomocných sloves v širším pojetí spadají i slovesa modální (v italštině *verbi modali*, tradičně též *verbi servili*). Jedná se o slovesa, která se pojí s infinitivem jiného slovesa a slouží k vyjádření modality. Za základní modální slovesa jsou považována slovesa *dovere*, *potere* a *volere*, která vyjadřují nutnost (17), možnost (18) a vůli (19). Jednou ze základních charakteristik konstrukcí s modálními

⁷⁸ Hamplová S., cit. d., s. 232, 233.

⁷⁹ Serianni, L., cit. d., s. 336.

⁸⁰ Hamplová S., cit. d., s. 234.

⁸¹ Serianni, L., cit. d., s. 336.

slovesy je dvojí možné postavení nepřízvučného zájmena, které může stát buď na pozici proklitické (20), či na pozici enklitické (21).⁸²

(17) *Devo studiare.*

(18) *Possiamo giocare insieme.*

(19) *Voglio andarci da sola.*

(20) *gli voglio parlare / la devo cercare / ci posso andare*

(21) *voglio parlargli /devo cercarla / posso andarci*

⁸² Cimaglia, Riccardo. Verbi, modali. In: *Enciclopedia dell'Italiano* (2010), dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-modali_\(Enciclopedia-dell%27Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-modali_(Enciclopedia-dell%27Italiano)/)

3 Pomocná slovesa v němčině

V němčině existují tři pomocná slovesa, a to *haben*, *sein* a *werden*. Tato slovesa tvoří spolu s infinitivem nebo minulým participiem složené časy, pasivum a určité modální konstrukce.⁸³

Pokud tvoří slovesa *haben* a *sein* přísudek samostatně a nejsou součástí složených forem, fungují jako slovesa plnovýznamová. V takovém případě nesou následující lexikální význam: *haben* - „mít, vlastnit“ (1), *sein* - „být, existovat“ (2).

(1) *Die Frau hat keine Kinder.*

(2) *Ich denke, also bin ich.*

Také sloveso *werden* může fungovat jako plnovýznamové sloveso a nést tak lexikální význam „vzniknout, stát se“. Jak ale upozorňuje Osterkamp, mezi plnovýznamovým a sponovým slovesem *werden* je jen velmi úzká hranice. Zásadní rozdíl tkívá v podmětu; je-li podmětem věc nebo osoba, jedná se o sloveso sponové (3), je-li podmět pouze formální, jedná se o sloveso plnovýznamové (4).⁸⁴

(3) *Die junge Frau wurde Mutter.*

(4) *Es wird dunkel.*

Kromě slovesa *werden* může mít funkci sponového slovesa také sloveso *sein*. Obě slovesa tedy mohou vytvářet společně se substantivem (5), adjektivem (6), či adverbem (7) verbonominální predikát.⁸⁵

(5) *Sie ist / wird Katholikin.*

(6) *Er ist / wird krank.*

(7) *Er ist dort. / Alles wird ab jetzt anders.*

Ve spojení s nefinitním tvarem plnovýznamového slovesa mohou slovesa *sein*, *haben* a *werden* tvořit tzv. Verbalkomplex. Jedná se o složený tvar, ve kterém pomocné sloveso (či jiné sloveso pojící se s infinitivem) stojí v určitém tvaru a společně s infinitivem nebo participiem významového slovesa tvoří komplexní

⁸³ Helbig, G., Buscha, J. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.* Berlin/ München/ Wien: Langenscheidt 2001, s. 109.

⁸⁴ Osterkamp, Margret *Werden - ein Chamäleon der Sprache. Zum Werdegang von werden.* Lund: Media-Tryck 2013, s. 34.

⁸⁵ Helbig, G., Buscha, J. cit. d., s. 45.

predikát.⁸⁶ V takovém případě pomocné sloveso ztrácí svůj lexikální význam a je pouze nositelem gramatických kategorií osoby, čísla a způsobu.

Verbalkomplex se může skládat ze dvou (8) či více (9) slovesných tvarů, pro které platí následující pravidla. Ve větách, ve kterých je sloveso v určitém tvaru na první nebo druhé pozici, musí stát všechny nefinitní tvary Verbalkomplexu vedle sebe na konci věty (10). Ve větách se slovesem v určitém tvaru na konci věty musí poslední pozici obsadit celý Verbalkomplex (11).⁸⁷

(8) *Jeder **hat** etwas **gekauft**.*

(9) *Du **hättest** früher **kommen sollen**.*

(10) *Hans **wird bis morgen den Brief geschrieben haben müssen**.*

(11) *Was das Kind alles **gelesen haben muss!***

Funkci pomocného slovesa může mít v němčině také sloveso *tun*. Ve spojení s infinitivem slouží toto sloveso výhradně jako nositel koncovek (podobně jako *do* v angličtině). Ve spisovném jazyce se užívá pouze v případě, kdy je plnovýznamové sloveso za účelem zdůraznění posunuto na začátek věty (12). V některých dialektech (např. ve švábštině) se užívá tvar *tät(e)* + infinitiv (13) místo spisovné *würde*-Form.⁸⁸

(12) *Verstehen **tut er wie gewöhnlich nichts**.*

(13) *Ich **täte nichts sagen**.*

3.1 Přehled užití pomocných sloves v němčině

3.1.1 Užití ve složených časech indikativu

Slovesa *sein* a *haben* slouží v němčině k tvorbě perfekta, plusquamperfekta, futura I a futura II. Tento oddíl přináší přehled užití pomocných sloves v uvedených časech v aktivu. O užití pomocných sloves v pasivu pojednává oddíl 3.1.2.

Perfekt

Perfektum se skládá z tvarů přítomného času pomocného slovesa *sein* (1) nebo *haben* (2) a minulého participia plnovýznamového slovesa.

(1) *Ich **bin geflohen**.*

(2) *Ich **habe geliebt**.*

⁸⁶ Duden, Band 4, cit. d., s. 470.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Duden, Band 4, cit. d., s. 435.

Tento čas slouží v němčině k vyjádření děje v minulosti, jehož následky mohou (3), ale nemusí (4) trvat do současnosti.⁸⁹

(3) *Peter ist vor eine Stunde eingeschlafen.*

Petr před hodinou usnul (a ještě spí).

(4) *Wir haben gestern die Stadt besichtigt.*

Včera jsme si prohlédli město.

Kromě toho může perfektum v němčině vyjadřovat také děj budoucí, zakončený do určitého časového bodu v budoucnosti (5). V tomto užití musí ale věta vždy obsahovat příslovečné určení času.⁹⁰

(5) *Bis zum nächsten Jahr hat er seine Dissertation abgeschlossen.*

Do příštího roku bude mít svou disertační práci napsanou.

Plusquamperfekt

Plusquamperfektum se tvoří z forem préterita pomocného slovesa *sein* (6) nebo *haben* (7) a minulého participia plnovýznamového slovesa.

(6) *Ich war geflohen.*

(7) *Ich hatte geliebt.*

Plusquamperfektum je předminulý čas, vyjadřuje tedy děj, který proběhl před jiným dějem minulým (8). Tento čas může ale sloužit také k vyjádření minulého děje rezultativního charakteru (9). V takovém případě může být nahrazen perfektem.⁹¹

(8) *Bei meiner Ankunft hatte er die Arbeit schon beendet.*

(9) *Er hatte gestern seine Mütze verloren.*

(= Er hat gestern seine Mütze verloren.)

Futur I, Futur II

Pomocí slovesa *werden* se v němčině tvoří dva budoucí časy: Futur I, který tvoříme z přítomných forem slovesa *werden* a přítomného infinitivu slovesa plnovýznamového (10), a Futur II, který tvoříme z přítomných forem slovesa *werden* a minulého infinitivu slovesa plnovýznamového (11).

(10) *Man wird lieben. / Man wird fliehen.*

(11) *Man wird geliebt haben. / Man wird geflohen sein.*

⁸⁹ Helbig, G., Buscha, J., cit. d., s. 135, 136.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž, s. 136, 137.

První budoucí čas (Futur I) slouží k vyjádření budoucího děje (12) a k vyjádření domněnky v přítomnosti (13). Kromě toho může také vyjadřovat důraznou výzvu či rozkaz (14).⁹²

(12) *Sie werden (morgen) ins Theater gehen.*

(Zítřa) půjdou do divadla.

(13) *Er wird (jetzt) im Büro sein.*

Asi je (ted') v kanceláři.

(14) *Du wirst jetzt schlafen gehen!*

Ted' půjdeš spát!

Druhý budoucí čas (Futur II) může sloužit k vyjádření budoucího děje (15), ale v této funkci obvykle bývá nahrazován perfektem. Nejčastěji tento čas vyjadřuje domněnku v přítomnosti o ději minulém (16).⁹³

(15) *Morgen wird er die Arbeit beendet haben.*

Zítřa bude mít tu práci hotovou.

(16) *Er wird (gestern) die Stadt besichtigt haben.*

Asi si (včera) prohlédl město.

3.1.2 Užití v pasivu

Němčina rozlišuje dva typy pasiva: průběhové pasivum (Vorgangspassiv) a stavové pasivum (Zustandspassiv). K tvorbě průběhového pasiva se užívá pomocné sloveso *werden*, k tvorbě stavového pasiva slouží sloveso *sein*.

Vorgangspassiv (průběhové pasivum)

Průběhové pasivum (německy Vorgangspassiv nebo také werden-Passiv) se skládá z tvarů slovesa *werden* a minulého participia významového slovesa. Následující příklady ilustrují formy průběhového pasiva první osoby singuláru v přítomném čase (1), préteritu (2), perfektu (3), plusquamperfektu (4), futuru I (5) a futuru II (6).

(1) *Ich werde geimpft.*

(2) *Ich wurde geimpft.*

(3) *Ich bin geimpft worden.*

⁹² Tamtéž, s. 137-139.

⁹³ Tamtéž, s. 139-142.

- (4) *Ich war geimpft worden.*
- (5) *Ich werde geimpft werden.*
- (6) *Ich werde geimpft worden sein.*

Zustandspassiv (stavové pasivum)

Stavové pasivum (německy Zustandspassiv nebo také sein-Passiv) se skládá z tvarů slovesa *sein* a minulého participia významového slovesa. Následující příklady ilustrují formy stavového pasiva první osoby singuláru v přítomném čase (7), préteritu (8), perfektu (9), plusquamperfektu (10), futuru I (11) a futuru II (12).

- (7) *Ich bin geimpft.*
- (8) *Ich war geimpft.*
- (9) *Ich bin geimpft gewesen.*
- (10) *Ich war geimpft gewesen.*
- (11) *Ich werde geimpft sein.*
- (12) *Ich werde geimpft gewesen sein.*

Bekommen-Passiv

Jako samostatná pasivní konstrukce je dnes vnímána konstrukce sestávající ze sloves *bekommen*, *erhalten*, *kriegen* a minulého participia významového slovesa, pro kterou se v němčině vžil výraz *bekommen-Passiv* nebo též *Adressaten-Passiv*. Slovesa *bekommen*, *erhalten* a *kriegen* v této konstrukci do velké míry ztrácejí svůj lexikální význam.⁹⁴

Proces gramatikalizace slovesa *bekommen* v této konstrukci můžeme pozorovat na následujících příkladech. V příkladu (13) je sloveso *bekommen* ve funkci plnovýznamového slovesa a nese lexikální význam *dostat*. V příkladu (14) je do věty přidáno participium *geschenkt* a věta popisuje Hansovo jednání, jímž je Julia zasažena. Dále se stejná konstrukce začala užívat i pro vyjádření abstraktního obsahu, jak ukazuje příklad (15). V této větě je již lexikální význam slovesa *bekommen* značně oslaben.⁹⁵ Další fází procesu je spojení slovesa *bekommen* s takovým plnovýznamovým slovesem, jehož význam znemožňuje interpretaci slovesa

⁹⁴ Helbig, G., Buscha, J., cit. d., s. 167.

⁹⁵ Szczepaniak, Renata. *Grammatikalisierung im Deutschen. Eine Einführung*, Tübingen: Narr Verlag 2001, s. 5.

bekommen jako slovesa s lexikálním významem *dostat*.⁹⁶ Takovým slovesem může být například *ziehen*, které ve větě příkladu (16) znamená *vytrhnout*. Věta v příkladu (16) tedy znamená *Byl mu vytržen zub* a sloveso *bekommen* je v ní lexikálně úplně vyprázdněné a má již čistě gramatickou funkci.

(13) *Julia bekommt von Hans ein Buch.*

(14) *Julia bekommt von Hans ein Buch geschenkt.*

(15) *Das Auto bekommt einen neuen Motor eingebaut.*

(16) *Er bekam den Zahn gezogen.*

Ze sloves *bekommen*, *erhalten* a *kriegen* se v pasivní konstrukci nejčastěji vyskytuje sloveso *bekommen*, i proto se tato konstrukce nezývá *bekommen-Passiv*. Rozdíl mezi uvedenými slovesy je především stylistický. Zatímco *bekommen* je stylisticky neutrální, *erhalten* je typické pro vyšší styl, *kriegen* naopak pro hovorovou němčinu.⁹⁷

3.1.3 Užití v konjunktivu

Konjunktiv slouží v němčině k vyjádření ireálnosti či potenciality a k vyjádření výzvy. Užívá se také v nepřímé řeči.⁹⁸ Němčina rozlišuje dva typy konjunktivu, Konjunktiv I. (též Konjunktiv Präsens) a Konjunktiv II. (též Konjunktiv Präteritum). Kromě nich ale v němčině existuje ještě zvláštní forma, tzv. *würde-Form*, která se tvoří z tvarů Konjunktivu I. slovesa *werden* a infinitivu (přítomného či minulého) významového slovesa (1). Tato forma může sloužit jako náhrada obou zmíněných konjunktivů.⁹⁹

(1) *Ich würde arbeiten.*

Pracoval bych.

3.1.4 Užití v nefinitních tvarech

Pomocná slovesa slouží v němčině i k tvorbě některých nefinitních tvarů, konkrétně tvarů přítomného infinitivu v pasivu (Infinitiv I Passiv) a minulého infinitivu v aktivu (Infinitiv II Aktiv) i v pasivu (Infinitiv II Passiv). U pasivních

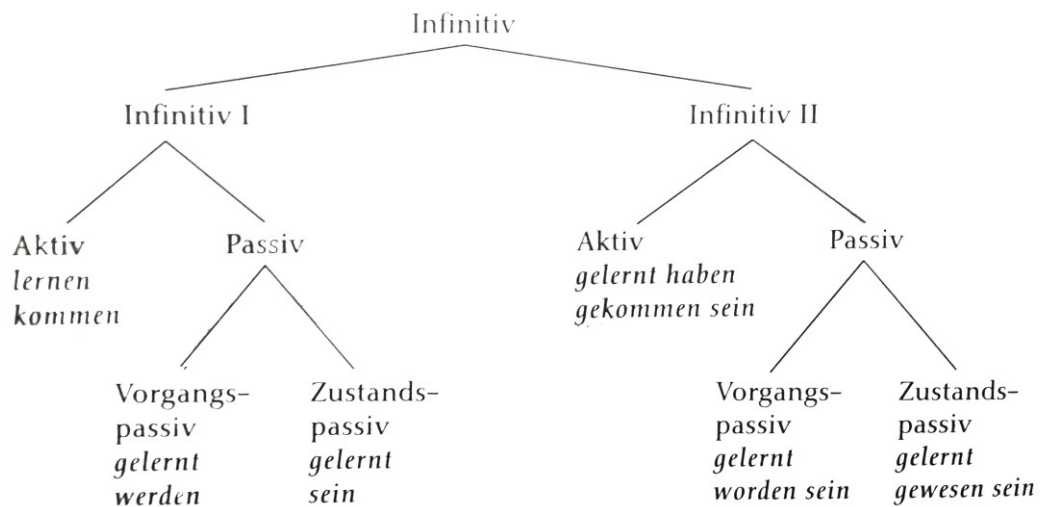
⁹⁶ Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 167.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Duden, Band 4, cit. d., s. 527.

⁹⁹ Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 172.

infinitivů se dále rozlišuje průběhová a stavová forma (Vorgangspassiv a Zustandspassiv). Přehled všech infinitivů přináší obrázek č. 1.

Obr. 1 - Přehled tvarů infinitivu v němčině¹⁰⁰

Infinitiv I Passiv

Infinitiv I Vorgangspassiv se tvoří z minulého participia významového slovesa a infinitivu pomocného slovesa *werden* (1).

(1) *gelernt werden*

Infinitiv I Zustandspassiv se tvoří z minulého participia významového slovesa a infinitivu pomocného slovesa *sein* (2).

(2) *gelernt sein*

Infinitiv II Aktiv

Infinitiv II Aktiv se skládá z minulého participia významového slovesa a infinitivu pomocného slovesa *haben* (3) nebo *sein* (4).

(3) *gearbeitet haben*

(4) *gekommen sein*

Infinitiv II Passiv

Infinitiv II Vorgangspassiv se tvoří z minulého participia významového slovesa a infinitivu II pomocného slovesa *werden* (5).

(5) *gelernt worden sein*

¹⁰⁰ Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 96.

Infinitiv I Zustandspassiv se tvoří z minulého participia významového slovesa a infinitivu II pomocného slovesa *sein* (6).

(6) *gelernt gewesen sein*

3.1.5 Užití v modálních konstrukcích

Pomocná slovesa v němčině slouží také k tvorbě určitých modálních konstrukcí. Jedná se o konstrukce, které vyjadřují modalitu a mohou být parafrázovány konstrukcí s modálním slovesem. Jsou jimi následující konstrukce:

- *haben* + infinitiv s *zu*

Tato modální konstrukce vyjadřuje nejčastěji nutnost (1), ale může sloužit také k vyjádření možnosti (2). To, jaký význam je obsažen v konkrétní větě, se dá určit pouze na základě kontextu. Konstrukce *haben* + infinitiv s *zu* je aktivní a jejím podmětem je zpravidla osoba.¹⁰¹

(1) *Ich habe mit dir zu reden.* = *Ich muss mit dir reden.*

(2) *Was hast du zu berichten?* = *Was kannst du berichten?*

- *sein* + infinitiv s *zu*

Také tato modální konstrukce vyjadřuje častěji nutnost (3), ale může sloužit i k vyjádření možnosti (4). To, jaký význam je obsažen v konkrétní větě, se dá opět určit pouze na základě kontextu (v uvedených příkladech na základě slov *kaum* a *unbedingt*). Na rozdíl od předchozí konstrukce s *haben* je tato konstrukce pasivní.¹⁰²

(3) *Die Arbeit ist in 3 Tagen kaum zu schaffen.*

= *Die Arbeit kann in 3 Tagen kaum geschafft werden.*

(4) *Die Arbeit ist unbedingt in einer Woche zu erledigen.*

= *Die Arbeit muss unbedingt in einer Woche erledigt werden.*

- *werden* + infinitiv bez *zu*

Spojení *werden* s infinitivem I slouží k vyjádření domněnky v přítomnosti o přítomném ději (5), konstrukce *werden* + infinitiv II vyjadřuje domněnku v přítomnosti o ději minulém (6). Oba tyto významy mohou nést i věty s modálním slovesem (7), (8).¹⁰³

¹⁰¹ Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 112.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž, s. 113.

- (5) *Er wird jetzt im Büro sein.*
Asi je ted' v kanceláři.
- (6) *Seine Tochter wird in Hamburg gewohnt haben.*
Její dcera asi bydlela v Hamburku.
- (7) *Er muss / dürfte / mag / kann krank sein.*
Asi je nemocný.
- (8) *Er muss / dürfte / mag / kann die Verabredung vergessen haben.*
Asi na tu schůzku zapomněl.

3.2 Volba pomocného slovesa v němčině

Podobně jako v italštině i v němčině dochází k volbě pomocného slovesa v minulých složených časech. Zda se sloveso pojí s pomocným slovesem *haben*, nebo *sein*, záleží na syntakticko-sémantických vlastnostech daného slovesa, tedy například na jeho valenci či na povaze slovesného děje (Aktionsartu).¹⁰⁴

3.2.1 Slovesa pojící se s *haben*

Podle gramatiky Helbiga a Buschy se se slovesem *haben* ve složených minulých časech pojí následující slovesa:¹⁰⁵

- tranzitivní slovesa

Tranzitivní slovesa k tvorbě složených minulých časů užívají pomocné sloveso *haben* (1), a to i v případě, že jsou užita intransitivně, tj. v případě, že ve větě chybí jejich předmět v akuzativu (2).

(1) *Er hat seinen Freund besucht.*

(2) *Die Mutter hat gegessen.*

- pseudotranzitivní slovesa (Mittelverben)

Do skupiny tzv. Mittelverben patří slovesa s předmětem v akuzativu, u nichž není možná pasivizace. Jedná se např. o slovesa *behalten*, *erhalten*, *bekommen* či *umfassen*. Tato slovesa tvoří složené minulé časy pomocí *haben* (3).

(3) *Der Schüler hat eine gute Note bekommen.*

¹⁰⁴ Duden, Band 4, cit. d., s. 473.

¹⁰⁵ srov. Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 122-124.

- zvrtná slovesa

Sloveso *haben* se užívá u všech zvrtných sloves bez ohledu na to, jestli je zvrtné zájmeno v akuzativu (4) nebo v dativu (5).

(4) *Du hast dich über das Geschenk gefreut.*

(5) *Du hast dir mit dem Rauchen geschadet.*

Stejné pravidlo platí pro zvrtná slovesa reciproká se zvrtným zájmenem v akuzativu (6). U reciprokých sloves se zvrtným zájmenem v dativu ale Helbig a Buscha připouštějí možnost volby mezi *haben* (7) a *sein* (8).

(6) *Die Kinder haben sich allmählich angefreundet.*

(7) *Sie sind sich im Kaufhaus begegnet.*

(8) *Sie haben sich zum Verwechseln geähnelt.*

- modální slovesa

Všechna modální slovesa (*dürfen, können, mögen, müssen, sollen, wollen*) tvoří složené minulé časy pomocí *haben*. To platí jak v případě, že jsou součástí komplexního predikátu (9) - (14), tak v případě, že stojí ve větě samostatně (15).

(9) *Ich habe nicht kommen dürfen.*

(10) *Der Patient hat den Arzt nicht aufsuchen können.*

(11) *Bier hat sie noch nie trinken mögen.*

(12) *Er hat in die Schule gehen müssen.*

(13) *Der Meister hat auf die Baustelle gehen sollen.*

(14) *Der Junge hat ins Kino gehen wollen.*

(15) *Sie hat nicht gedurft / gekonnt / gemocht / gemusst / gesollt / gewollt.*

- neosobní slovesa

Také většina sloves neosobních tvoří složené minulé časy pomocí *haben* (15).

(16) *Gestern hat es geregnet und geblitzt.*

Několik málo neosobních sloves má jako pomocné sloveso *sein*. Jedná se o taková neosobní slovesa, která jsou odvozena od sloves, jejichž pomocným slovesem v minulých časech je *sein* (16), (17).

(17) *Gestern ist es um die Weltmeisterschaft gegangen.*

(18) *Es ist auf eine kompetente Entscheidung angekommen.*

Slovesa, jejichž podmět je omezen na 3. osobu jednotného čísla (tzv. Ereignisverben), se pojí částečně s *haben* (např. *sich ereignen, klappen, stattfinden*), částečně se *sein* (*gelingen, misslingen, passieren*).

(19) *Die Versammlung hat gestern stattgefunden.*

(20) *Der erste Versuch ist ihm misslungen.*

- intransitivní slovesa durativní

S pomocným slovesem *haben* se pojí i intransitivní slovesa durativní, tedy taková, která vyjadřují trvání děje (20) - (23).

(21) *Der Autor hat im Saal gesessen.*

(22) *Er hat zehn Stunden am Tage gearbeitet.*

(23) *Das Kind hat lange geschlafen.*

Haben jako pomocné sloveso pro tvorbu složených minulých časů užívají také některá intransitivní slovesa fázová (*anfangen, beginnen, aufhören, enden*), (24).

(24) *Das Konzert hat um 19 Uhr begonnen und um 21 Uhr geendet.*

3.2.2 Slovesa pojící se se *sein*

Podle gramatiky Helbiga a Buschy se se slovesem *sein* ve složených minulých časech pojí následující slovesa:¹⁰⁶

- intransitivní slovesa perfektivní

Intransitivní slovesa perfektivní k tvorbě složených minulých časů užívají pomocné sloveso *sein* (1). Jedná se většinou o slovesa vyjadřující změnu stavu.

(1) *Die Blume ist verblüht.*

- slovesa pohybu, která vyjadřují změnu místa

Slovesa, která vyjadřují pohyb z místa na místo, tvoří složené minulé časy pomocí slovesa *sein* (2).

(2) *Der Tourist ist nach Tunesien geflogen.*

V němčině nicméně existuje řada sloves pohybu, která mohou tvořit perfektum jak se *sein*, tak s *haben*. Volba zde závisí na tom, zda je pohyb zachycen ve svém průběhu, nebo zda je zachycen jako děj ukončený vyjadřující změnu místa. V prvním případě je sloveso durativní a pojí se proto s *haben* (3), v druhém případě je perfektivní a pojí se se *sein* (4).

(3) *Er hat früher sehr viel getanzt.*

(4) *Er ist durch den Saal getanzt.*

¹⁰⁶ srov. Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 124-126.

Helbig a Buscha ale upozorňují, že úzus je rozkolísaný a že v dnešní němčině je patrná tendence užívat sloveso *sein* u intransitivních sloves pohybu i v případě, že jsou durativní.

- slovesa *sein* a *bleiben*

Přestože jsou slovesa *sein* a *bleiben* intransitivní a durativní, užívají k tvorbě složených minulých časů pomocné sloveso *sein* (5), (6).

(5) *Er ist lange Zeit im Ausland gewesen.*

(6) *Er ist bis ins hohe Alter Sportler geblieben.*

- některá tranzitivní slovesa odvozená

Pomocné sloveso *sein* užívají také tranzitivní slovesa odvozená od sloves, která se pojí s pomocným slovesem *sein* (7).

(7) *Die Akademie ist mit dem Produktionsbetrieb einen Vertrag eingegangen.*

3.2.3 Slovesa pojící se s *haben* i se *sein*

Kromě některých sloves pohybu, kterým jsme se věnovali výše, existuje v němčině řada sloves, která mohou mít jak tranzitivní, tak intransitivní variantu a která se tedy mohou pojit jak s *haben*, tak se *sein*. Mezi taková slovesa patří mj. *abbrechen*, *fahren*, *heilen*, *schmelzen* či *trocknen*. Následující příklady znázorňují tranzitivní (1), (3), (5), (7) a intransitivní (2), (4), (6), (8) užití zmíněných sloves.¹⁰⁷

abbrechen

(1) *Er hat die Blume abgebrochen.*

Ulomil květinu.

(2) *Die Blume ist abgebrochen.*

Květina se zlomila.

fahren

(3) *Sein Freund hat ein neues Auto gefahren.*

Jeho kamarád řídil nové auto.

(4) *Die Kinder sind in die Stadt gefahren.*

Děti jely do města.

¹⁰⁷ srov. Tamtéž, s. 126, 127.

heilen

(5) *Der Arzt hat die Wunde geheilt.*

Lékař vyléčil ránu.

(6) *Die Wunde ist geheilt.*

Rána se zahojila.

schmelzen

(7) *Die Sonne hat das Eis geschmolzen.*

Slunce rozpustilo led.

(8) *Das Eis ist geschmolzen.*

Led roztál.

trocknen

(9) *Die Mutter hat die Wäsche getrocknet.*

Matka sušila prádlo.

(10) *Die Wäsche ist bei dem schönen Wetter schnell getrocknet.*

Prádlo schlo v pěkném počasí rychle.

3.2.4 Inakuzativita v němčině

Gramatika Duden uvádí, že v novějších gramatických pracích se objevuje označení „unakkusativisches Verb“, které označuje intranzitivní průběhová slovesa (jako *gelingen*, *sterben* či *entstehen*) a intranzitivní varianty sloves (jako *trocknen* nebo *heilen*), jejichž podmětem je prototypický patiens. Zvláštním gramatickým rysem těchto sloves je, že na rozdíl od jiných intranzitivních sloves tvoří perfektum pomocí slovesa *sein* a že jejich minulé participium může být užito atributivně.¹⁰⁸

Strobel ale upozorňuje, že inakuzativita je v němčině sice nezbytnou, ale nikoliv dostatečnou podmínkou pro výběr slovesa *sein* jako pomocného slovesa.¹⁰⁹

Gramatika od Helbiga a Buschy se o inakuzativitě v němčině nezmiňuje vůbec.

¹⁰⁸ Duden, Band 4, cit. d., s. 419.

¹⁰⁹ Strobel, Sven, *Die Perfektauxiliarselektion des Deutschen : ein lexikalistischer Ansatz ohne Unakkusativität*, disertační práce, Universität Stuttgart, 2008.

3.3 Další typy komplexních predikátů

3.3.1 Komplexní predikáty s modálními slovesy

Komplexní predikáty s modálními slovesy se skládají z určitých forem modálního slovesa (*dürfen, können, mögen, müssen, sollen, wollen*) a z infinitivu bez *zu* plnovýznamového slovesa (1). Slouží k vyjádření objektivní (2) nebo subjektivní (3) modality.¹¹⁰

(1) *Er darf / kann / mag / muss / soll / will mit dem Flugzeug fliegen.*

(2) *Er wollte seine Frau im Krankenhaus besuchen.*

Chtěl navštívit svoji ženu v nemocnici.

(3) *Er kann noch am Sportplatz sein.*

Mohl by být ještě na hřišti.

3.3.2 Komplexní predikáty se slovesy *brauchen, wissen* a *lassen*

Slovesa *brauchen* a *wissen* mají ve spojení s infinitivem s *zu* podobný význam jako modální slovesa (1), (2).¹¹¹

(1) *Sie braucht nicht zu kommen.*

(= Sie muss nicht kommen.)

(2) *Der Autofahrer weiß sich zu helfen.*

(= Der Autofahrer kann sich helfen.)

Spojením slovesa *lassen* s infinitivem významového slovesa vzniká v němčině kauzativní konstrukce (3). Pojí-li se s infinitivem významového slovesa reflexivní sloveso *sich lassen*, vzniká konstrukce s pasivním významem (4).¹¹²

(1) *Man lässt die Kinder kommen.*

(2) *Das Fenster lässt sich nicht öffnen.*

¹¹⁰ Helbig G., Buscha, J., cit. d., s. 44.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Duden, Band 4, cit. d., s. 482, 483.

4 Srovnání užití pomocných sloves v italštině a němčině

Italština i němčina patří mezi jazyky, které disponují pomocnými slovesy. V obou těchto jazycích pomocná slovesa slouží k tvoření složených forem, jako jsou složené časy a pasivum. Za základní pomocná slovesa jsou v italštině tradičně považována slovesa *avere* a *essere*, v němčině jejich ekvivalenty *haben* a *sein* a navíc ještě sloveso *werden*. Všechna tato slovesa mohou sloužit také jako slovesa plnovýznamová, a to tehdy, stojí-li ve větě samostatně. Slovesa *avere* a *haben* mají v takovém případě lexikální význam „mít, vlastnit“, slovesa *essere* a *sein* „být, existovat“ a sloveso *werden* „vzniknout, stát se“. Pomocnými slovesy pasiva jsou v italštině kromě *essere* ještě slovesa *venire* a *andare*. Němčina tvoří pasivum za pomoci sloves *sein* a *werden*, ale za pomocné sloveso pasiva se dá považovat také sloveso *bekommen*.

4.1 Volba pomocného slovesa v italštině a němčině

Jak v italštině, tak v němčině dochází k volbě pomocného slovesa (tzv. auxiliary split). V obou jazycích se slovesa obvykle pojí buď s jedním, nebo s druhým pomocným slovesem, ale existuje i řada italských a německých sloves, která připouštějí spojení s oběma pomocnými slovesy.

Volba pomocného slovesa se napříč jazyky obvykle liší, a to často i v rámci jedné jazykové rodiny. Je tedy logické, že v italštině jakožto jazyce románském a němčině jakožto jazyce germánském platí pro volbu pomocného slovesa různá pravidla. I přesto se ale najdou případy, v nichž se oba jazyky ve volbě pomocného slovesa shodují.

Shody

Slovesa tranzitivní se v italštině stejně jako v němčině pojí s pomocným slovesem *mít* (1), (2). S tímto pomocným slovesem se pojí i modální slovesa obou jazyků, jsou-li užitá samostatně, tj. bez infinitivu významového slovesa (3), (4). V případě, že jsou modální slovesa užitá s infinitivem, pojí se v němčině s pomocným slovesem *mít* (5), zatímco v italštině se mohou pojit s oběma pomocnými slovesy (6).

(1) *Ho letto un libro interessante.*

(2) *Er hat seinen Freund besucht.*

- (3) *Abbiamo dovuto.*
- (4) *Sie **hat** nicht gedurft.*
- (5) *Ich **habe** nicht kommen dürfen.*
- (6) ***Ho** dovuto leggere. / **Sono** dovuto uscire.*

Jak v italštině, tak v němčině existuje skupina tzv. ergativních sloves, která mohou být užitá tranzitivně i intransitivně. V závislosti na svém užití se potom tato slovesa pojí buď s pomocným slovesem *mít* (tranzitivní varianta), nebo *být* (intransitivní, resp. inakuzativní varianta). Některá slovesa umožňují tranzitivní a intransitivní užití v obou jazycích (7), jiná jenom v jednom z nich (8), (9).

- (7) ***Ho** bruciato i vestiti. - Ich **habe** die Kleider verbrannt.
La legna è bruciata. - Das Brennholz **ist** verbrannt.*
- (8) *I commercianti **hanno** aumentato i prezzi.
Ultimamente i prezzi **sono** aumentati.*
- (9) *Die Mutter **hat** die Wäsche getrocknet.
Die Wäsche **ist** getrocknet.*

Rozdíly

Skupinou sloves, u níž jsou rozdíly mezi pomocnými slovesy v italštině a němčině nejpatrnější, je skupina sloves zvratných. Tato slovesa v italštině kategoricky volí pomocné sloveso *být* (10), zatímco v němčině se téměř vždy pojí s pomocným slovesem *mít* (11).

- (10) *Mi **sono** lavato.*
- (11) *Du **hast** dich über das Geschenk gefreut.*

Četné jsou rozdíly mezi italštinou a němčinou ve volbě pomocného slovesa u sloves intransitivních. Slovesa intransitivní zahrnují v obou jazycích jak slovesa, která se pojí s pomocným slovesem *mít*, tak slovesa, která vyžadují pomocné sloveso *být*. U některých intransitivních sloves volba pomocného slovesa kolísá, což platí opět pro oba jazyky. Některá slovesa ale volí v italštině jedno a v němčině druhé pomocné sloveso. Takové rozdíly najdeme především v kategorii sloves neosobních a pohybových.

Neosobní slovesa se v italštině obvykle pojí s pomocným slovesem *být* (12), naopak v němčině se většina z nich pojí s *mít* (13). Zvláštní podskupinu neosobních sloves tvoří slovesa atmosférická, u kterých je v italštině možné užití obou

pomocných sloves (14), zatímco v němčině je jediným možným pomocným slovesem mít (15).

(12) *Mi è sembrato di sentire un rumore.*

(13) *Es **hat** genügt.*

(14) ***È** nevicato. / **Ha** nevicato.*

(15) *Es **hat** geregnet.*

Co se týče sloves pohybu, vyjadřují-li změnu místa, pojí se v obou jazycích s pomocným slovesem *být* (16), (17). Pokud ale vyjadřují proces pohybu, volí v italštině sloveso *mít* (18), zatímco v němčině většinou upřednostňují pomocné sloveso *být* (19).

(16) *Maria è venuta alla festa.*

(17) *Der Zug **ist** spät angekommen*

(18) *Paola **ha** nuotato con perfetto stile.*

(19) *Er **ist** den ganzen Tag geschwommen.*

5 Korpusová rešerše

Pro praktickou část jsme si vybrali několik sloves z italštiny a němčiny, u nichž je úzus pro volbu pomocného slovesa rozkolísaný. Z italských sloves jsme se rozhodli zaměřit na slovesa atmosférická a modální, z německých sloves jsme si pro analýzu zvolili slovesa pohybu. Pomocí korpusů *Araneum Italicum Maius* a *Araneum Germanicum Maius* budeme zjišťovat, které pomocné sloveso se s těmito slovesy pojí častěji a je-li v tomto ohledu patrná nějaká tendence.

5.1 Charakteristika použitých korpusů

Jazykový korpus je soubor autentických psaných či mluvených textů, který slouží k vyhledávání jazykových jevů, zejména slov a slovních spojení. V jazykovém korpusu jsou jazykové jevy uváděny v přirozeném kontextu, což jeho uživatelům umožňuje provádět výzkum založený na reálném podkladě.¹¹³

Český národní korpus je akademický projekt založený v roce 1994 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy s cílem vytvářet a zpřístupňovat jazyková data pro výuku a výzkum. Český národní korpus obsahuje elektronické korpusy synchronní i diachronní, mluvené i psané, paralelní i jednojazyčné. V těchto korpusech je v současné době k nalezení více než tři miliardy slov.¹¹⁴

My jsme pro své korpusové vyhledávání zvolili korpusy *Araneum Italicum Minus* a *Araneum Germanicum Minus*, které spadají právě pod Český národní korpus. Webové korpusy *Aranea* byly sestaveny Vladimírem Benkem a v současné době pokrývají 14 jazyků. Korpus každého jazyka nabízí dvě varianty; verze *maius* obsahuje zhruba 1 miliardu slov, verze *minus* je jejím menším, desetiprocentním vzorkem.¹¹⁵ V naší rešerši bude třeba vyhledaná data ručně pocházet, a proto jsme se rozhodli používat menší verze korpusů, které nám umožní snazší orientaci v datech. Vzhledem k tomu, že cílem našeho průzkumu je zjištění tendencí, považujeme menší verzi webových korpusů *Araneum* za dostačující zdroj.

¹¹³ Co je to korpus? Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

¹¹⁴ Wiki Český národní korpus. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

¹¹⁵ Cvrček, Václav, Richterová, Olga (eds). *Korpusy Aranea*. Příručka ČNK. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:aranea>

5.2 Postup vyhledávání a výsledky

5.2.1 Atmosférická slovesa v italštině

Jak jsme uvedli v teoretické části, užití pomocného slovesa u sloves atmosférických v italštině kolísá (viz s. 25). Zajímalo nás, které z pomocných sloves se vyskytuje ve spojení s atmosférickými slovesy častěji a je-li v současné italštině patrná nějaká tendence. Pro korpusovou rešerši jsme si vybrali slovesa *piovere* a *nevicare*, která jsou z atmosférických sloves užívána nejčastěji.

Piovere

Pro vyhledávání slovesa *piovere* ve složených časech jsme se rozhodli hledat zvlášť užití s *avere* a užití s *essere*. Vzhledem k tomu, že v italštině se minulé participium obvykle nachází těsně za pomocným slovesem, chtěli jsme původně použít CQL sekvence uvedené v příkladu (1). Někdy však mezi pomocné sloveso a participium může být vloženo jedno další slovo, nebo, i když spíše výjimečně, slova dvě. Abychom postihli i takové případy, rozhodli jsme se nakonec pracovat s CQL sekvencemi uvedenými ve (2).

- (1) [lemma="avere"][lemma="piovere"&tag="VER:pper"]
[lemma="essere"][lemma="piovere"&tag="VER:pper"]
- (2) [lemma="avere"][] {0,2} [lemma="piovere"&tag="VER:pper"]
[lemma="essere"][] {0,2} [lemma="piovere"&tag="VER:pper"]

Piovere s avere

Po zadání CQL kódu s *avere* se zobrazilo 66 výskytů. Jeden z těchto výskytů neodpovídal námi požadovanému tvaru, participium *piovuto* v něm bylo užito atributivně (3).

- (3) (...) *insomma, le bollette da pagare, il mutuo, diciamo che se non lavoro non ho grandi fondi **piovuti** dal cielo che mi aiutino a far quadrare i conti.*

Piovere s essere

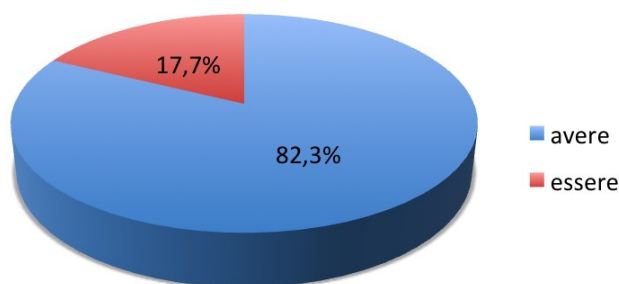
Pro CQL kód s *essere* se zobrazilo 30 výsledků. Ve třech z těchto výskytů bylo participium slovesa *piovere* užito atributivně (4) - (6). Překvapilo nás však, že v dalších 13 výskytech bylo sloveso *piovere* užito jako sloveso s gramatickým podmětem, tedy nikoliv jako sloveso avalenční. Ve většině z těchto výskytů je sloveso *piovere* užito v přeneseném slova smyslu (7) - (9), v jednom případě je podmětem

vztažné zájmeno *che*, které odkazuje na substantivum *acqua* (10). U tohoto případu je zajímavé, že ačkoliv autor textu užil pomocné sloveso *essere*, chybí zde shoda participia s podmětem ženského rodu.

- (4) *Il cosmo non è una navicella che ci trasporta come esseri diversi **piovuti** da chi sa dove (...).*
- (5) *(...) come se fosse un'aliena **piovuta** giù da qualche lontano e misterioso pianeta?*
- (6) *Come se la bruttezza di certi posti, l'assenza di spazi verdi fossero problemi **piovuti** dal cielo: siamo noi che li abbiamo causati e noi che possiamo rimediare».*
- (7) *E forse questo spiega perché negli ultimi anni sui tavoli del ministero del Lavoro Usa siano **piovute** 60 denunce per i comportamenti antisindacali dell'azienda.*
- (8) *La maledizione ci è **piovuta** addosso e non si schioda più.*
- (9) *E ancora: «Il riconoscimento dell'Unesco non è **piovuto** dal cielo ma ha premiato la tenacia delle Province, Regioni, del governo nazionale».*
- (10) *Tutto questo è successo perché il terreno era saturo d'acqua che gli era **piovuto** sopra e quella che proveniva dagli edifici e dagli insediamenti realizzati sul pianoro, anche a distanza di qualche chilometro dal bordo della frana.*

Porovnání užití slovesa *piovere* s *avere* a s *essere*

Pokud ze všech výsledků vyloučíme výskyty, v nichž je participium slovesa *piovere* užitó atributivně a výskyty, v nichž je sloveso *piovere* užitó s gramatickým podmětem, zůstane nám 65 výskytů, v nichž se *piovere* pojí s pomocným slovesem *avere*, a 14 výskytů, v nichž se pojí s *essere*. Tento poměr znázorňuje graf 1.

Graf 1 - Užití slovesa *piovere* s pomocnými slovesy *avere* a *essere* v procentech

Nevicare

Pro vyhledávání slovesa *nevicare* ve složených časech jsme postupovali stejně jako u slovesa *piovere*. Opět jsme vyhledávali zvláště užití s *avere* a užití s *essere*. Použili jsme tyto sekvence v CQL (11).

(11) [lemma="avere"][]{}{0,2}[lemma="nevicare"&tag="VER:pper"]
[lemma="essere"][]{}{0,2}[lemma="nevicare"&tag="VER:pper"]

Nevicare s avere

Po zadání CQL kódu s *avere* se zobrazilo 19 výskytů. Dva z těchto výskytů obsahovaly tvar *nevicare*, který ovšem nebyl participiem slovesa *nevicare*, ale plurálem substantiva *la nevicata*. Tyto dva výskyty, které obsahovaly stejnou větu uvedenou v příkladu (12), tedy neodpovídaly námi požadovanému tvaru. Zbylých 17 výskytů již obsahovalo složené časy slovesa *nevicare*, které jsme hledali.

(12) *Solo sull'Appennino umbro marchigiano centro settentrionale abbiamo avuto **nevicare** localmente abbondanti.*

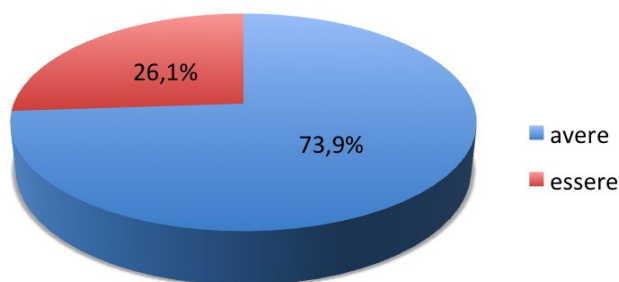
Nevicare s essere

Po zadání sekvence CQL s *essere* se zobrazilo 7 výskytů. V jednom z nich se opět objevil tvar *nevicare* jako plurál substantiva *la nevicata* (13). Zbylých 6 výskytů odpovídalo požadavkům našeho vyhledávání.

(13) (...) *per il giorno di Carnevale sono previsti gli ultimi fiocchi della nevicata in corso, ma poi almeno fino a domenica non dovrebbero esserci più **nevicare**.*

Porovnání užití slovesa nevicare s avere a s essere

Po vyloučení nehodících se výskytů nám zbylo 17 výskytů, v nichž jako pomocné sloveso figuruje *avere*, a 6 výskytů, v nichž funkci pomocného slovesa plní *essere*. Tuto bilanci znázorňuje graf 2.

Graf 2 - Užití slovesa *nevicare* s pomocnými slovesy *avere* a *essere* v procentech

Piovere a nevicare v durativním užití

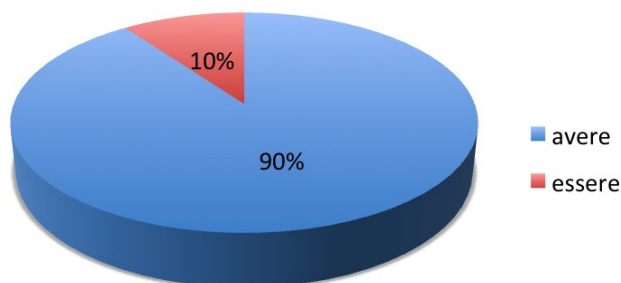
Již z předchozího vyhledávání je patrná tendence užívat ve spojení s atmosférickými slovesy spíše pomocné sloveso *avere*. Rozhodli jsme se nicméně ověřit, zda má na volbu pomocného slovesa nějaký vliv způsob slovesného děje. Tradiční gramatiky totiž, jak jsme psali v teoretické části (viz s. 25), předepisují užití pomocného slovesa *avere* v případě, že je atmosférické sloveso durativní a důraz je kladen na průběh děje. Zajímalo nás tedy, jestli v takovém případě bude tendence k upřednostnění pomocného slovesa *avere* ještě výraznější než u předchozího hledání.

Určit, zda sloveso je, či není durativní, v některých případech není vůbec jednoduché. Názory různých lingvistů na durativitu se liší, kromě toho je durativita většinou kontextově vázána a určitou roli zde hraje také použitý čas. Z tohoto důvodu jsme se ve své analýze zaměřili na případy, v nichž je durativita jednoznačná, to znamená na výskyty, u nichž je průběh děje zdůrazněn příslovečným určením času, jako je např. *tutto il giorno, tutta la mattina, per ore* atd.

Ručně jsme prošli všechny výsledky předchozího hledání sloves *piovere* i *nevicare* ve spojení s oběma pomocnými slovesy a spočítali jsme, v kolika z těchto výskytů je atmosférické sloveso doplněno o zmíněné příslovečné určení času. Celkem jsme takových případů našli 10 (8 pro sloveso *piovere* a 2 pro sloveso *nevicare*). V 9 z těchto výskytů bylo jako pomocné sloveso užití sloveso *avere*, jako příklady uvádíme (14) - (17). V jediném výskytu figurovalo jako pomocné sloveso *essere* (18). Tuto bilanci znázorňuje graf 3.

- (14) *Ha piovuto per tutta la settimana. La Vale ha tutte le ragioni per essere titubante.*
- (15) *Bikini Golden Point - 20 €, dopo averlo sfoggiato durante il mio week end alle Cinque Terre (chiaramente **ha piovuto** metà del tempo e mi è venuto pure il ciclo ma sorvoliamo sulla sfiga...) posso dire con certezza che è bellissimo!*
- (16) *Ma lui, Roberto Tricarico, alla seconda domenica di motori spenti e cielo più minaccioso che mai (il 31 gennaio era appena nevicato, ieri **ha piovuto** per gran parte della giornata) non si scompone: «Non siamo noi che non abbiamo azzeccato le previsioni meteo, ma è lui che si è perso una grande occasione».*
- (17) *Aveva nevicato tutto il giorno, continuava a nevicare sulla mia insalata e avrebbe proseguito per i due mesi successivi.*

(18) *I trilli degli uccelli quasi zittiti. Il sole filtra appena e nega il suo tepore. (19 aprile, verso le 10.00, scendendo a San Sebastiano; ma è poi **piovuto** tutto il giorno) Pioggia insistente.*

Graf 3 - Zastoupení pomocných sloves *avere* a *essere* ve spojení s durativně užitými slovesy *piovere* a *nevicare* v procentech

Vzhledem k malému množství výskytů v korpusu *Araneum Italicum Minus*, v nichž byla atmosférická slovesa užitá durativně, jsme se rozhodli ověřit poměr pomocných sloves *avere* a *essere* u durativně užitých sloves *piovere* a *nevicare* v korpusu *Araneum Italicum Maius*. Pro vyhledávání jsme využili sekvence v CQL uvedené v (19), které nám umožnily vyhledat věty, v nichž jsou atmosférická slovesa ve spojení s časovým určením typu *tutto il giorno*, *tutta la mattina*, *tutti i giorni* atd. Následně jsme pomocí kolokací zjistili, které z pomocných sloves je užit ve větším počtu výskytů. Sloveso *avere* bylo i zde užívanějším pomocným slovesem, bylo užit v 88% všech výskytů. Tento výsledek tedy zhruba odpovídá výsledku vyhledávání v menší verzi korpusu.

(19) [lemma="piovere"&tag="VER:pper"] [lemma="tutto"] [lemma="il"]
 [lemma="piovere"&tag="VER:pper"] [lemma="tutto"] [lemma="il"]

Shrnutí

Z výsledků naší korpusové rešerše vyplývá, že častěji užívaným pomocným slovesem atmosférických sloves *piovere* a *nevicare* je sloveso *avere*. Tendence pro upřednostnění tohoto pomocného slovesa je patrná ve všech užitích, v případě durativního užití s časovým určením je nicméně ještě výraznější. Tento výsledek odpovídá našemu očekávání. Za překvapivý naopak považujeme počet výskytů, v nichž bylo atmosférické sloveso *piovere* užit metaforicky s gramatickým

podmětem. Očekávali jsme, že toto užití se bude mezi výsledky objevovat spíše okrajově, nicméně u slovesa *piovere* ve spojení s pomocným slovesem *essere* tvořilo metaforické užití takřka polovinu všech výskytů. Mezi příklady, v nichž bylo *piovere* užito v přeneseném významu, se často objevovala vazba *piovere dal cielo*, která odpovídá českému frazému *spadnout z nebe*.

5.2.2 Modální slovesa v italštině

V teoretické části (viz s. 25) jsme uvedli, že v konstrukcích, v nichž se modální sloveso pojí s infinitivem intransitivního slovesa, je možné užít obě pomocná slovesa. Za využití korpusu jsme se rozhodli zjistit, které z pomocných sloves se v takových tvarech vyskytuje častěji a má-li na volbu pomocného slovesa vliv i samotné sloveso modální. Pro korpusovou rešerši jsme si vybrali intransitivní slovesa *stare*, *restare*, *rimanere*, *andare*, *uscire* a *partire*. Úmyslně jsme zvolili tři slovesa statická a tři dynamická, protože nás zajímalo, zda je mezi statickými a dynamickými intransitivními slovesy ve volbě pomocného slovesa v těchto konstrukcích patrný nějaký rozdíl.

U každého ze zmíněných sloves jsme zvlášť vyhledali jeho spojení s minulým participiem modálních sloves *dovere*, *potere* a *volere*. Následně jsme spočítali, kolikrát se dané spojení vyskytuje s pomocným slovesem *avere* a kolikrát s *essere*. Pro vyhledávání jsme použili sekvence CQL uvedené v příkladech (1) - (3), přičemž na podtrženou pozici jsme postupně dosazovali *stare*, *restare*, *rimanere*, *andare*, *uscire* a *partire*.

(1) [lemma="dovere"&tag="VER:ppe"][[lemma="stare"&tag="VER:inf"]]

(2) [lemma="potere"&tag="VER:ppe"][[lemma="stare"&tag="VER:inf"]]

(3) [lemma="volere"&tag="VER:ppe"][[lemma="stare"&tag="VER:inf"]]

Celkový počet výskytů, počet výskytů s *avere* a počet výskytů s *essere* pro jednotlivá intransitivní slovesa shrnují tabulky 2 - 7.

Stare

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	8	100%	11	100%	9	100%
AVERE	6	75%	6	54,5%	9	100%
ESSERE	2	25%	5	45,5%	0	0%

Tab. 2 - Počet výskytů pro sloveso *stare* v absolutních hodnotách a procentech

Restare

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	16	100%	11	100%	8	100%
AVERE	6	37,5%	9	81,8%	7	87,5%
ESSERE	10	62,5%	2	18,2%	1	12,5%

Tab. 3 - Počet výskytů pro sloveso *restare* v absolutních hodnotách a procentech

Rimanere

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	14	100%	13	100%	19	100%
AVERE	10	71,4%	5	38,5%	14	73,7%
ESSERE	4	28,6%	8	61,5%	5	26,3%

Tab. 4 - Počet výskytů pro sloveso *rimanere* v absolutních hodnotách a procentech

Andare

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	90	100%	53	100%	41	100%
AVERE	24	26,7%	15	%	23	56,1%
ESSERE	66	73,3%	38	%	18	43,9%

Tab. 5 - Počet výskytů pro sloveso *andare* v absolutních hodnotách a procentech

Uscire

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	19	100%	12	100%	5	100%
AVERE	2	10,5%	2	16,7%	4	80%
ESSERE	17	89,5%	10	83,3%	1	20%

Tab. 6 - Počet výskytů pro sloveso *uscire* v absolutních hodnotách a procentech

Partire

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	18	100%	4	100%	7	100%
AVERE	3	16,7%	2	50%	4	57,1%
ESSERE	15	83,3%	2	50%	3	42,9%

Tab. 7 - Počet výskytů pro sloveso *partire* v absolutních hodnotách a procentech

Slovesa statická a dynamická

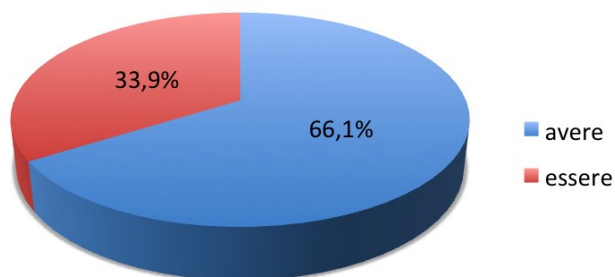
Abychom mohli porovnat volbu pomocného slovesa u sloves statických a dynamických, sečetli jsme všechny výskyty sloves *stare*, *restare* a *rimanere* a sloves *andare*, *uscire* a *partire*.

Z tabulky 8 a grafu 4 vyplývá, že častějším pomocným slovesem statických sloves *stare*, *restare* a *rimanere* je v konstrukcích s modálním slovesem *avere*. Naopak dynamická slovesa *andare*, *uscire* a *partire* se v těchto konstrukcích častěji pojí s pomocným slovesem *essere*, jak ukazuje tabulka 9 a graf 5.

Slovesa statická

	POČET VÝSKYTŮ	POČET VÝSKYTŮ V %
CELKEM	109	100%
AVERE	72	66,1%
ESSERE	37	33,9%

Tab. 8 - Počet výskytů pro slovesa *stare*, *restare* a *rimanere* bez ohledu na užití modální sloveso v absolutních hodnotách a procentech

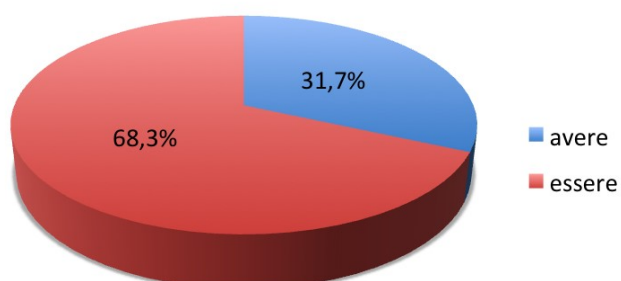

Graf 4 - Užití pomocných sloves *avere* a *essere* pro slovesa *stare*, *restare* a *rimanere* bez ohledu na užití modální sloveso v procentech

Slovesa dynamická

	POČET VÝSKYTŮ	POČET VÝSKYTŮ V %
CELKEM	249	100%
AVERE	79	31,7%
ESSERE	170	68,3%

Tab. 9 - Počet výskytů pro slovesa *andare*, *uscire* a *partire* bez ohledu na užití modální sloveso v absolutních hodnotách a procentech

Graf 5 - Užití pomocných sloves *avere* a *essere* pro slovesa *andare*, *uscire* a *partire* bez ohledu na užití modální sloveso v procentech

Zajímavé jsou pak především výsledky, ke kterým jsme dospěli po zohlednění užitých modálních sloves. Z tabulky 10 je patrné, že sloveso *avere* je častějším pomocným slovesem u statických sloves *stare*, *restare* a *rimanere* ve spojení se všemi modálními slovesy.

Slovesa statická

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	38	100%	35	100%	36	100%
AVERE	22	57,9%	20	57,1%	30	83,3%
ESSERE	16	42,1%	15	42,9%	6	16,7%

Tab. 10 - Počet výskytů pro slovesa *stare*, *restare* a *rimanere* v absolutních hodnotách a procentech

Naopak u dynamických sloves *andare*, *uscire* a *partire* je sloveso *avere* častějším pomocným slovesem pouze ve spojení s modálním slovesem *volere*. Ve spojení se slovesy *dovere* a *potere* převažuje užití pomocného slovesa *essere*, jak znázorňuje tabulka 11.

Slovesa dynamická

	DOVERE		POTERE		VOLERE	
CELKEM	127	100%	69	100%	53	100%
AVERE	29	22,8%	19	27,5%	31	58,5%
ESSERE	98	77,2%	50	72,5%	22	41,5%

Tab. 11 - Počet výskytů pro slovesa *andare*, *uscire* a *partire* v absolutních hodnotách a procentech

Shrnutí

Z našich výsledků vyplývá, že na volbu pomocného slovesa v konstrukcích s modálním slovesem a infinitivem intransitivního slovesa má vliv jak konkrétní modální sloveso, tak typ slovesa intransitivního. Zdá se, že u sloves statických je v těchto konstrukcích upřednostňováno pomocné sloveso *avere*, zatímco u sloves dynamických sloveso *essere*. Z modálních sloves *dovere*, *potere* a *volere* se nejčastěji s pomocným slovesem *avere* pojí sloveso *volere*. U tohoto modálního slovesa převažovalo užití pomocného slovesa *avere* nejen ve spojení se statickými, ale i s dynamickými slovesy. Také Michele Cortelazzo došel ve své korpusové rešerši (viz s. 26) k závěru, že sloveso *volere* se ze všech tří modálních sloves pojí s *avere*

nejčastěji. Cortelazzo však tento jev nijak nevysvětluje. My se domníváme, že důvodem by mohl být fakt, že sloveso *volere* na rozdíl od sloves *dovere* a *potere* může mít na pozici objektu substantivum. Myslíme si, že právě proto má sloveso *volere* ze všech tří modálních sloves největší predispozici k tomu, aby byla konstrukce tvořená tímto slovesem a infinitivem významového slovesa chápána jako souvětí s jednoduchým predikátem ve větě hlavní a implicitní vedlejší větou předmětnou.

5.2.3 Slovesa pohybu v němčině

Z německých sloves jsme si pro korpusovou rešerši vybrali slovesa pohybu, u nichž úzus pro volbu pomocného slovesa kolísá (viz s. 46, 47). Rozhodli jsme se zjistit, zda je ve spojení s těmito slovesy v současné němčině častěji užíváno *haben*, nebo *sein*. Výběr konkrétních sloves pro analýzu nebyl jednoduchý, protože velké množství pohybových sloves má v němčině jak intranzitivní, tak tranzitivní variantu (např. *fahren* - *Auto fahren*, *tanzen* - *Tango tanzen*, *reiten* - *ein Pferd reiten* atd.). Tranzitivní slovesa se vždy pojí s pomocným slovesem *haben*, a proto se do naší analýzy nehodí. Nakonec jsme si zvolili slovesa *schwimmen* a *segeln*. Tato slovesa sice v určitých případech také mohou být užita tranzitivně, ale jedná se o velmi okrajový jev.

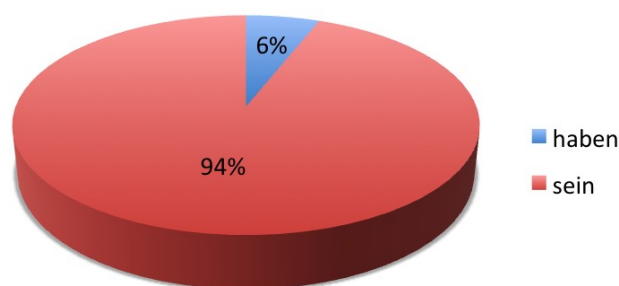
Při vyhledávání sloves *schwimmen* a *segeln* ve složených časech jsme museli zvolit jiný postup, než při vyhledávání italských sloves *piovere* a *nevicare*. Zatímco v italštině stojí participium většinou těsně za pomocným slovesem, v němčině se uplatňuje tzv. větný rámeček, což znamená, že pomocné sloveso v určitém tvaru stojí na druhé pozici ve větě, minulé participium až na samém konci věty a mezi nimi tak může stát libovolný počet slov. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli zadat dotaz pro vyhledávání jako slovní tvar a vyhledat minulé participium vybraných sloves. Výsledky jsme následně ručně procházeli a spočítali jsme, kolikrát se participium pojí s pomocným slovesem *haben* a kolikrát se *sein*.

Schwimmen

Abychom získali data pro analýzu četnosti užití pomocného slovesa *haben* a *sein* ve složených tvarech slovesa *schwimmen*, zadali jsme dotaz jako slovní tvar "*geschwommen*". Po zadání tohoto dotazu se zobrazilo 89 výskytů. Z těchto výskytů jsme vyloučili 39 výskytů, v nichž participium nebylo součástí námi hledaných tvarů.

Převážně šlo o tvary pasiva, kde místo pomocných sloves *haben* či *sein* figurovalo pomocné sloveso *werden*, jako např. v (1) a (2). Zbýlých 50 výsledků odpovídalo našim požadavkům. Ve 47 z nich bylo jako pomocné sloveso užito *sein*, *haben* figurovalo pouze ve 3 z těchto výskytů. Tuto bilanci znázorňuje graf 6.

- (1) *HTL-Wettkampf der Frauen in Waldeck am schönen Edersee Endlich Sommer - und doch war es nicht sicher, ob mit oder ohne Neopren geschwommen wird.*
- (2) *Bei triathlontypischem Wetter (Regen) mussten zunächst 500 m im Elfrather See geschwommen werden.*

Graf 6 - Užití slovesa *schwimmen* ve spojení s pomocnými slovesy *haben* a *sein*

Výskyty, v nichž figurovalo jako pomocné sloveso *haben*, uvádíme v příkladech (3) - (5). V příkladu (3) je pomocné sloveso u slovesa *schwimmen* vynecháno. Autor textu na sloveso *schwimmen* vztahuje pomocné sloveso slovesa *schieben*, tedy *haben*. Jedná se o projev jazykové ekonomie. V příkladu (4) je sloveso *schwimmen* užito tranzitivně a pojí se tedy s *haben*. V příkladu (5) je sloveso *schwimmen* užito se zvratným zájmenem *sich*, tedy jako sloveso reflexivní. Toto užití považujeme za velice zajímavé, protože sloveso *sich schwimmen* ve standardní němčině vůbec neexistuje.

- (3) *Als nächste Station stand jetzt noch die dritte und letzte Wasserbahn an. Und wir standen auch wieder an... Aber da wir lediglich bei 3 - 4 Attraktionen überhaupt hatten stehen müssen, war das ok. Die Wasserbahn selber war der Knaller... Irgendwie haben wir die ganze Zeit auf dem Boden aufgesetzt und wir **haben** glaube ich mehr geschoben, als **geschwommen**.*

(4) *Im letzten Jahr **habe** ich erstmalig einen Open Water-Bewerb **geschwommen**.*

(5) *Mit seinem DM-Sieg über 100 Meter Schmetterling **hat sich** Benjamin Starke an die Spitze der Weltrangliste **geschwommen**.*

Mezi výskyty, v nichž bylo jako pomocné sloveso užito *sein*, byly jak příklady perfektivního (6), tak příklady durativního (7) užití slovesa *schwimmen*. Zaujaly nás však především dva výskyty, které uvádíme v příkladech (8) a (9). V obou těchto výskytech je sloveso *schwimmen* užito s předmětem v akuzativu, tudíž jako sloveso tranzitivní. Navzdory tomu je ale v obou případech jako pomocné sloveso užito sloveso *sein*. Ve spojení s tranzitivním slovesem je přitom užití slovesa *sein* považováno za agramatické.

(6) *„Ich weiß nicht, wie ihre gesamten Erfahrungen als Schwimmerin waren, aber ich weiß, dass sie in Mallorca sechs Stunden lang in kaltem Wasser **geschwommen ist**“, sagte er.*

(7) *Nachdem sie drei Jahre Schülerin war, **ist** sie sogar durch den Ärmelkanal **geschwommen**!*

(8) *Williams zeigte bis kurz vor dem Start Nervosität, **war** er doch niemals zuvor eine solche Strecke am Stück **geschwommen**. "Bis zu 4 km sind kein Problem, alles darüber hinaus ist Neuland." erklärte der erfahrene Triathlet.*

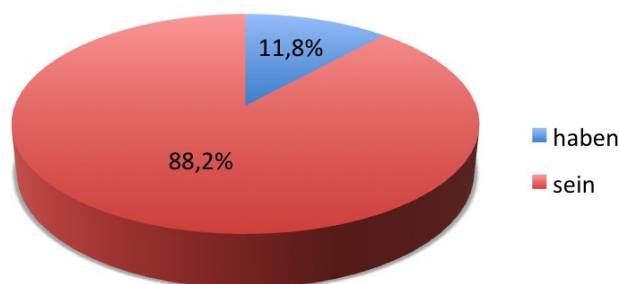
(9) *Andere Athleten **sind** (ebenfalls als Ersttäter) ohne besonderes Training in 24 h einen Halbmarathon **geschwommen**.*

Segeln

Také pro hledání složených tvarů slovesa *segeln* jsme dotaz zadali jako slovní tvar a vyhledali jsme minulé participium, tedy "*gesegelt*". Po zadání tohoto dotazu se zobrazilo 39 výskytů. Z nich jsme vyloučili 22 výskytů, které neodpovídaly námi požadovaným tvarům. Opět se jednalo převážně o tvary pasiva, jako příklad uvádíme (10) a (11). Zbylo nám 17 výskytů, přičemž v 15 z nich bylo jako pomocné sloveso užito *sein*, zatímco pomocné sloveso *haben* figurovalo pouze ve 2 z nich. Tuto bilanci znázorňuje graf 7.

(10) *Nach einigen Tagen zur Eingewöhnung auf dem Campingplatz startet die Segeltour! **Gesegelt wird** auf gemütlichen Kajütsegelbooten.*

(11) *Los geht es am Port Olympic, dem Olympischen Sporthafen. **Gesegelt wird dann entlang der Küste Barcelonetas bis zum Alten Hafen.***

Graf 7 - Užití slovesa *segeln* ve spojení s pomocnými slovesy *haben* a *sein*

Výskyty, v nichž figurovalo jako pomocné sloveso *haben*, uvádíme v příkladech (12) a (13). V obou těchto případech je sloveso *segeln* užito tranzitivně.

(12) *Wir **haben** als professionelle Skipper und Trainer im Bereich Ausbildungstörns und Yachten mit Besatzung tausende von Seemeilen mit Kunden aus der Schweiz **gesegelt**, auf Schiffen zwischen 34 und 70 Fuss - und wir waren immer mit Herzblut dabei!*

(13) *Hier ist ein Link zu einem sehr schönen 5-Minuten-Film über einen Segeltörn. Dabei **haben** wir eine wunderschöne kleine Yacht (einen sogenannten GFK-Klassiker) von Stade bei Hamburg nach Wolgast / Insel Usedom **gesegelt**: Lautsprecher einschalten und hier klicken.*

Mezi výskyty s pomocným slovesem *sein* se opět našly jak věty, v nichž bylo sloveso *segeln* užito perfektivně (14), tak věty, v nichž bylo užito durativně (15).

(14) *Die Columbia wurde nach dem Schiff benannt, mit dem der amerikanische Seefahrer Robert Gray 1787 von Massachusetts nach China **gesegelt war**, um Tee zu kaufen.*

(15) *Sie wies in die Richtung, in die sie seit Tagen **gesegelt waren** und tatsächlich, nicht allzu weit entfernt vor ihnen konnte man einen Streifen blauen Himmels sehen.*

Shrnutí

Při vyhledávání minulého participia sloves *schwimmen* a *segeln* nás překvapilo velké množství výskytů, ve kterých byla participia součástí tvarů pasiva. Tyto případy jsme však bez problémů vyloučili, takže na naši analýzu neměly žádný vliv. Z výsledků naší korpusové rešerše vyplývá, že častěji užívaným pomocným slovesem pohybových sloves *schwimmen* a *segeln* je sloveso *sein*, a to bez ohledu na durativitu. Pomocné sloveso *haben* se objevilo jen v malém zlomku všech výskytů, a to především tam, kde bylo pohybové sloveso užito tranzitivně.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo především teoreticky popsat systém pomocných sloves a jejich užití v italštině a němčině se zaměřením na volbu pomocného slovesa v obou těchto jazycích. Vycházeli jsme při tom z pravidel uváděných v různých gramatikách a studiích.

Kromě systematizace poznatků o pomocných slovesech v italštině a němčině si tato práce kladla za cíl podrobit užití pomocných sloves v obou těchto jazycích kontrastivní analýze. V tomto ohledu jsme došli k závěru, že italština a němčina mají navzdory tomu, že jeden z jazyků je románský a druhý germánský, velmi podobný systém pomocných sloves.

V obou jazycích slouží tato slovesa k tvorbě složených časů indikativu (v italštině jsou to *passato prossimo*, *trapassato prossimo*, *trapassato remoto* a *futuro anteriore*, v němčině *perfektum*, *plusquamperfektum*, *futurum I* a *futurum II*), k tvorbě pasiva a složeného infinitivu. Kromě toho v obou jazycích dochází k volbě pomocného slovesa. Základním shodným rysem této volby jsou samotná pomocná slovesa, kterými jsou v obou jazycích ekvivalenty sloves *mít* a *být*. Pravidla pro volbu pomocného slovesa se v obou jazycích liší, ačkoliv pro některá slovesa platí stejná pravidla jak v italštině, tak v němčině. Například tranzitivní slovesa se v obou jazycích vždy pojí s pomocným slovesem *mít*.

V praktické části jsme za použití korpusů ověřovali, zda pravidla volby pomocných sloves v italštině a němčině, o kterých jsme pojednali v teoretické části, platí i v praxi, respektive zda je v současném italském a německém jazyce některé z pomocných sloves upřednostňováno. V italštině jsme se zaměřili na slovesa atmosférická a na konstrukce s modálním slovesem a infinitivem slovesa intranzitivního, v němčině na slovesa vyjadřující pohyb. Tato slovesa jsme vybrali proto, že u nich úzus pro volbu pomocného slovesa kolísá. Postup vyhledávání v korpusu i jeho výsledky popisujeme v kapitole 5. Jsme si vědomi omezeného rozsahu své rešerše, ale pro potřeby této práce ji považujeme za dostačující.

Téma pomocných sloves považujeme za komplexní a zajímavé. Překvapilo nás, že v některých gramatikách je mu věnována poměrně malá pozornost a že i kontrastivní práce o nich pojednávají jen velmi okrajově.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce pojednává o pomocných slovesech v současné italštině a němčině. V teoretické části jsme se nejprve zabývali pomocnými slovesy v různých jazycích, pokusili jsme se shrnout jejich funkci a dále jsme se věnovali volbě pomocného slovesa v jazycích, které ji umožňují. Druhá kapitola pojednává o pomocných slovesech v italštině. Pokusili jsme se přehledně shrnout, v jakých tvarech se pomocná slovesa užívají, zabývali jsme se především volbou mezi slovesy *avere* a *essere* a okrajově jsme pojednali o slovesech polopomocných a modálních. V další kapitole jsme popsali systém pomocných sloves v němčině a opět jsme se věnovali především volbě pomocného slovesa. Ve čtvrté kapitole jsme porovnali systém, užití a volbu pomocného slovesa v italštině a němčině.

V praktické části jsme uvedli postup a výsledky korpusové rešerše, v níž jsme se zaměřili na vybrané skupiny italských a německých sloves, u nichž dochází k volbě pomocného slovesa. Jednalo se o slovesa atmosférická a modální v italštině a o slovesa pohybu v němčině. Pro vyhledávání jsme využili korpusy *Araneum Italicum Maius* a *Araneum Germanicum Maius*. V závěru shrnujeme cíle a výsledky této práce.

RIASSUNTO

La tesi presentata affronta il tema dei verbi ausiliari e del loro uso nell'italiano e nel tedesco contemporanei. All'inizio della parte teorica viene tematizzato il verbo ausiliare, viene analizzata sua funzione in nelle varie lingue e vengono presentati e studiati i criteri di scelta del verbo nelle lingue che la permettono. Il secondo capitolo si concentra sull'uso degli ausiliari in italiano, in particolare abbiamo cercato di stendere una sintesi dell'uso degli ausiliari e poi ci siamo occupati soprattutto della scelta tra *avere* ed *essere* in queste forme. In questo capitolo vengono menzionati anche i verbi semi-ausiliari e modali. Il capitolo successivo tratta dei verbi ausiliari e del loro uso in tedesco. Anche qui abbiamo presentato un riepilogo sull'uso degli ausiliari in tedesco e poi ci siamo concentrati sui criteri di scelta dell'ausiliare. Nel quarto capitolo abbiamo confrontato il sistema, l'uso e la scelta dell'ausiliare in italiano e tedesco, individuando analogie e differenze.

La parte pratica si dedica alla procedura e ai risultati della ricerca nei corpora *Araneum Italicum Maius* ed *Araneum Germanicum Maius*. In questa ricerca ci siamo concentrati sulla scelta dell'ausiliare dei verbi atmosferici e modali in italiano e dei verbi di movimento in tedesco. Nella conclusione vengono riportati lo scopo di questa tesi ed il suo contenuto.

BIBLIOGRAFIE

ACKEMA, Peter, SORACE Antonella. *Auxiliary selection*. In M. Everaert & H. van Riemsdijk (Eds.), *The Wiley Blackwell companion to syntax* (2nd ed, pp. 1–32). Hoboken: Wiley-Blackwell, 2017.

ANDERSON, Gregory D. S. *Auxiliary verb constructions*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 978-019-928031-5.

CIMAGLIA, Riccardo. Verbi, ausiliari. In: *Enciclopedia dell'Italiano* (2010). [online]. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-ausiliari_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-ausiliari_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

CIMAGLIA, Riccardo. Verbi, modali. In: *Enciclopedia dell'Italiano* (2010). [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-modali_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-modali_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

Co je to korpus? [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

Congiuntivo. In: *La grammatica italiana* (2012). [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z http://www.treccani.it/enciclopedia/congiuntivo_%28La-grammatica-italiana%29/

CORTELAZZO, Michele A., *Evoluzione della lingua e staticità della norma nell'italiano contemporaneo: gli ausiliari nei costrutti con verbi modali*, *Linguistica*, 49. 1, 2009.

CVRČEK, Václav, RICHTEROVÁ, Olga (eds). *Korpusy Aranea*. [online]. Příručka ČNK. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:aranea>

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0

EISENBERG, Peter, et al. *Duden-Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. Berlin: Dudenverlag, 2016. ISBN 978-3-411-04049-0

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA, 2004. ISBN 80-7335-041-6.

HEINE, Bernd. *Auxiliaries: Cognitive forces and grammaticalization*. Oxford University Press, 1993.

HELBIG, Gerhard, BUSCHA, Joachim. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. München: Klett-Langenscheidt, 2013. ISBN 978-3-12-606365-4

HONČOVÁ, Markéta, *La scelta del verbo ausiliare nei dialetti di Corropoli e Nereto*, rigorózní práce, Ústav románských studií, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2012.

JANSEN Hanne, Fraseologici, verbi. In: *Enciclopedia dell'italiano* (2010). [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-fraseologici_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-fraseologici_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

JEZEK, Elisabetta. Inaccusativi, verbi. *Enciclopedia dell'Italiano* (2010). [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-inaccusativi_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-inaccusativi_(Enciclopedia-dell'Italiano)/)

LORENZETTI, Luca. Atmosferici, verbi. In: *La grammatica italiana* (2012). [online]. Dostupné z [http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-atmosferici_\(La-grammatica-italiana\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/verbi-atmosferici_(La-grammatica-italiana)/)

OSTERKAMP, Margret. *Werden—ein Chamäleon der Sprache. Zum Werdegang von werden (Lunder germanistische Forschungen 73)*, Lund: Media-Tryck, Lund University, 2013. ISBN 978-91-7473-471-3

Passato prossimo, indicativo. In: *La grammatica italiana* (2012), [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/indicativo-passato-prossimo_%28La-grammatica-italiana%29/

RENZI, Lorenzo et al. *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. 1., La frase: I sintagmi nominale e preposizionale*. 3. ed. Bologna: Mulino, 1991.

SERIANNI, Luca a Alberto CASTELVECCHI. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria, suoni, forme, costrutti*. Torino: UTET, 1988.

SORACE, Antonella, *Gradients in Auxiliary Selection with Intransitive Verbs*, In: *Language* Vol. 76, No. 4, 2000, 859-890.

STROBEL, Sven, *Die Perfektauxiliarselektion des Deutschen : ein lexikalistischer Ansatz ohne Unakkusativität*, disertační práce, Universität Stuttgart, 2008.

SZCZEPANIAK, Renata. *Grammatikalisierung im Deutschen. Eine Einführung*, Tübingen: Narr Verlag 2001.

VELUPILLAI, Viveka. *An Introduction to Linguistic Typology*, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2012. ISBN 978-90-272-1198-9

Wiki Český národní korpus. [online]. [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>